

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DOMÁCÍ VĚZENÍ

Diplomová práce

Jan Bárta

Plzeň, 2015

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

STUDIJNÍ PROGRAM: PRÁVO A PRÁVNÍ VĚDA

OBOR: PRÁVO

VEDOUCÍ PRÁCE: Doc. JUDr. et. Mgr. JANA NAVRÁTILOVÁ, PhD.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Domácí vězení“ vypracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, a to způsobem v takové práci obvyklým.

Poděkování:

Vřele děkuji vedoucí mé práce, paní docentce Janě Navrátilové za její odbornou pomoc a její cenné rady, kterými mi pomohla při sepisování práce; dále paní ředitelce Probační a mediační služby ČR, PaedDr. Jitce Čádové za poskytnutí důležitých zdrojů k práci a její ochotu; nejmenovaným soudcům za to, že odpovídali v anketě k trestu domácího vězení; a v neposlední řadě mým rodičům za jejich odbornou, stylistickou i morální pomoc při práci.

OBSAH:

1. ÚVOD.....	1
2. ALTERNATIVNÍ TRESTY V ČESKÉM TRESTNÍM PRÁVU	
2.1. CO JE TO TRESTNÍ PRÁVO? JAK CHÁPEME TREST A JAKÝ JE JEHO ÚČEL?.....	2
2.2. KRIZE NEPODMÍNĚNÉHO TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	2
2.3. RESTORATIVNÍ JUSTICE A JEJÍ PRINCIPY.....	3
2.4. ALTERNATIVNÍ TRESTÁNÍ.....	4
2.4.1. ALTERNATIVNÍ TRESTY V UŽŠÍM POJETÍ.....	5
2.4.2. ALTERNATIVNÍ TRESTY V ŠIRŠÍM POJETÍ.....	7
2.5. ALTERNATIVNÍ TRESTÁNÍ V ČR, JEHO POSTUPNÝ VÝVOJ.....	7
2.5.1. ALTERNATIVNÍ TRESTY A NOVÝ TRESTNÍ ZÁKONÍK.....	8
2.5.2. ALTERNATIVY V TRESTNÍM ŘÍZENÍ.....	10
3. TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ DLE ČESKÉHO TRESTNÍHO PRÁVA.....	11
3.1. DOMÁCÍ VĚZENÍ – HISTORICKÝ EXKURZ.....	11
3.2. TRESTY A SYSTÉM JEJICH UKLÁDÁNÍ V ČESKÉM TRESTNÍM PRÁVU.....	12
3.3. TYPOLOGIE TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ.....	16
3.4. TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ A NAŠE PRÁVNÍ ÚPRAVA.....	17
3.4.1. PRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ V TRESTNÍ ZÁKONÍKU.....	17
3.4.2. PRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ V ZÁKONĚ O TRESTNÍM ŘÍZENÍ SOUDNÍM.....	21
4. KOMPARACE SE ZAHRANIČNÍ TRESTNĚPRÁVNÍ ÚPRAVOU.....	23
4.1. TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ V NĚKTERÝCH ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE.....	24
4.2. ALTERNATIVNÍ TRESTÁNÍ V RUSKU.....	26
4.3. TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ V RAKOUSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ.....	26
4.4. TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ NA SLOVENSKU.....	29
5. VÝKON TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ A DOHLED NAD ODSOUZENÝM.....	32
5.1. K HISTORII PROBACE A MEDIACE U NÁS.....	32
5.2. PROBACE A MEDIACE DLE ZÁKONA O PMS.....	33
5.3. VĚCNÁ PŮSOBNOST PMS.....	34

5.4. NAŘÍZENÍ VÝKONU TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ A DOHLED NAD ODSOUZENÝM VE VÝKONU TRESTU.....	35
5.5. ELEKTRONICKÝ MONITOROVACÍ SYSTÉM PRO TRESTNÍ JUSTICI V ČR.....	38
5.6. EXPERIMENTÁLNÍ PILOTNÍ PROJEKT PMS „ELEKTRONICKÝ MONITORING ODSOUZENÝCH.....	41
6. PŘÍKLADY Z PRAXE A JUDIKATURY.....	43
7. ANKETA MEZI SOUDCI: DŮVODY MINIMÁLNÍHO UKLÁDÁNÍ TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ.....	46
8. ZÁVĚR A SUBJEKTIVNÍ ZHODNOCENÍ PROBLEMATIKY.....	52
8.1. POZITIVA TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ.....	52
8.1.1. EKONOMICKÝ PŘÍNOS TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ.....	53
8.2. NEGATIVA TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ.....	54
8.3. KONEČNÉ SHRUTÍ.....	56
RESUMÉ.....	60
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	61

1. ÚVOD

Tématem této diplomové práce je alternativní trest „Domácí vězení“. Toto, mezi diplomanty poměrně atraktivní téma, jsem si zvolil proto, že trest domácího vězení je velmi zajímavou a v České republice i nemálo kontroverzní součástí systému trestních sankcí.

Diplomová práce samozřejmě nebude pojednávat pouze o trestu domácího vězení jako takovém. Výzkum a rozbor se bude v úvodu práce týkat charakteristiky trestního práva a trestu jako sankce za protiprávní jednání, řeč bude i o vývoji trestní politiky a systému trestů v průběhu dějin, a to zejména proto, aby čtenář na základě těchto historicko – teoretických aspektů získal co nejkompresnější přehled o alternativním trestání, o jeho vzniku, o frekvenci jeho uplatňování dříve a nyní, a pochopil též důvody, které vedly k postupnému stále se rozvíjejícímu upozaďování tvrdě represivních trestů a trestu odnětí svobody.

Dále se bude práce zabývat českým systémem trestních sankcí a jejich ukládání, trestem domácího vězení, jeho místem v českém trestním právu, jeho hmotněprávní a procesněprávní úpravou a komparací s vybranými zahraničními právními řády.

Praktická část práce bude věnována zejména monitorování a kontrole trestu domácího vězení v ČR, práci Probační a mediační služby ČR, a u nás stále nefungujícímu elektronickému systému kontroly odsouzených.

Určitým východiskem pro závěrečnou část práce, subjektivní zhodnocení problematiky, bude anketa o trestu domácího vězení, na níž anonymně odpovídali někteří pražští trestní soudci, a jejímž předmětem bylo zjistit, zda opravdu mezi odbornou právníckou veřejností panuje převážně negativní pohled na tento alternativní trest.

Alternativní trestání a stěžejní body restorativní teorie justice nejsou v České republice součástí trestněprávního kodexu příliš dlouho. K uplatnění těchto poměrně nových trendů u nás došlo až po roce 1989, kdy se naplno začaly projevovat potíže s přeplněnými věznicemi a s negativními kriminogenními vlivy vězeňského prostředí. Konkrétně trest domácího vězení je v katalogu trestních sankcí až od roku 2010. Tato práce je věnována vývoji trestněprávních alternativ u nás i ve světě a celkové koncepci trestu domácího vězení, jež spočívá obecně v povinnosti odsouzeného nevycházet z určeného obydlí v určeném časovém horizontu.

2. ALTERNATIVNÍ TRESTY V ČESKÉM TRESTNÍM PRÁVU

2.1. CO JE TO TRESTNÍ PRÁVO? JAK CHÁPEME TREST A JAKÝ JE JEHO ÚČEL?

„České trestní právo je součástí českého právního řádu a je odvětvím veřejného práva. Cílem trestního práva je chránit práva fyzických i právnických osob a další elementární hodnoty garantované Ústavou ČR a Listinou základních práv a svobod ČR a v konfliktních případech prosadit právo proti bezpráví. Trestněprávní ochrana záleží v tom, že trestní právo určuje, které ze společensky škodlivých činů jsou trestné a stanoví tresty za jejich spáchání a upravuje i ukládání tzv. ochranných opatření.“¹

Takto definuje trestní právo autor aktuálního trestněprávního kodexu, prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D. Budeme-li takovouto definici považovat za dostačující, jistě se nebude jednat o úvahu nesprávnou. Zkráceně se dá říct, že trestní právo je prostředkem ochrany jednotlivce, společnosti, a potažmo i státu před zásahy do práv či zájmů osob, společnosti a státu v podobě trestných činů.

Nahlédneme-li do úvodních ustanovení zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“ nebo „TZ“), dozvíme se, že trestní právo je velmi specifickým odvětvím práva. Je tomu tak proto, že trestní právo slouží jako tzv. „ultima ratio“, jakási poslední možnost ochrany právních statků. To je patrné zejména z ustanovení § 12 a § 13 TZ, která vymezují, kdy lze aplikovat trestní zákoník (zásada subsidiarity trestní represe), respektive to, co je trestným činem.²

Aby tato ochrana, kterou má trestní právo poskytovat, byla „úplná“, je samozřejmě logické, že v případě jednání, jenž naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu, uvedeného v TZ, by měl následovat i trest pro toho, kdo takový čin spáchal. Zde spatřujeme nejen další projev zásady subsidiarity trestní represe (tresty v režimu trestního zákoníku jsou již závažnějšími zásahy

¹ Cit.: Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 6. vydání. Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 33.

² § 13, odst. 1 TZ: „Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně“ (rozumějme znaky skutkové podstaty trestného činu).

do osobnosti pachatele), ale přibývají zde i další zásady, kterými se řídí soudy při ukládání trestních sankcí.³

Co to ale je trest, jaká je jeho funkce, jak se vyvíjelo trestání a systém trestů? Dá se říci, že trest je určitou odplatou toho, kdo jej ukládá (v našem případě tedy státu). Tato odplata pak směřuje proti pachateli škodlivého jednání. V tomto případě se jedná o odplatnou (retributivní) funkci (teorii) trestu. Dalším atributem trestu je jeho působení nejen na konkrétního pachatele, ale i na pachatele potencionální – zde tedy půjde o preventivní funkci trestu. Trest by měl samozřejmě pachatele napravit, a to tak, aby se již do budoucna trestné činnosti zdržel (nápravná, výchovná funkce). Další snahou státu, již právě trest převádí do praxe, je i izolování pachatele od společnosti a celková ochrana společnosti před pachatelem jako taková (ochranná funkce). V neposlední řadě existuje i restorativní funkce trestu, která stojí, dá se říci, naproti retributivní funkci trestu – výsledkem trestního řízení a potrestání pachatele by mělo být znovunastolení původního stavu, který zde byl před spácháním trestného činu, a to za účasti pachatele a případně i oběti trestného činu. Z restorativní funkce trestu pak vychází alternativní trestání, a tedy konkrétně i trest domácího vězení.

2.2. „KRIZE NEPODMÍNĚNÉHO TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY“⁴

Uvěznění, a s ním spojená dočasná (nebo někdy úplná, doživotní) izolace pachatele trestného činu od společnosti, je do značné míry velmi pohodlným a univerzálním řešením vzniklé konfliktní situace. Společnost, často velmi pohoršená chováním takových jedinců, kvituje zejména to, že na nějakou dobu je pachatel trestného činu mimo každodenní koloběh života a nehrozí od něj žádné nebezpečí. Na druhou stranu ale už od konce 19. století sílí hlasy a názory, které nepodmíněný trest odnětí svobody považují za neefektivní a kontraproduktivní. Trest odnětí svobody podle nich kriminalitu neredukuje, ale naopak jí může podněcovat. Resocializační a výchovná funkce tohoto trestu je kulturou prostředí, v němž vězni přebývají, potlačována a negována.

³ Nulla poena sine lege – není trestu bez zákona (§ 37, odst. 1 TZ); zákaz ukládání krutých a nepřiměřených trestních sankcí (§ 37, odst. 2, resp. § 38 TZ); zákaz tzv. dvojí přičitatelnosti (§ 39, odst. 4 TZ).

⁴ Tento termín je používán celou řadou odborníků na kriminologii či penologii. Viz. např.: McLennan, Rebecca M.: *The Crisis of Imprisonment: Protest, Politics, and the Making of the American Penal State, 1776–1941*. Cambridge University Press. Cambridge 2008; nebo: Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Leges, Praha 2011, str. 19.

Za hlavní záporné faktory trestu nepodmíněného odnětí svobody bývají označovány tyto faktory: vytržení odsouzeného z jeho přirozeného sociálního prostředí, pobyt odsouzeného ve výrazně kriminogenním prostředí, stigmatizace odsouzeného (s odsouzeným už bude navždy spojen cejch kriminálního), škodlivé a nepřirozené sociální prostředí věznic.⁵ Hledání alternativ k uvěznění a jejich aplikace v praxi se stalo symbolem „boje“ s krizí nepodmíněného trestu odnětí svobody.

2.3. RESTORATIVNÍ JUSTICE A JEJÍ PRINCIPY

Teorie restorativní justice je hlavním myšlenkovým a principiálním východiskem pro alternativní trestání, které mělo jako systém mírnějších trestů ve vyhovujících případech nahradit nepodmíněný trest odnětí svobody a vyřešit tak krizi, která ve vězeňství zavládla následkem vzrůstajícího počtu odsouzených. Za zakladatele restorativní justice je považován americký kriminolog Howard Zehr.⁶ „*Restorativní justice se zaměřuje na újmy vzniklé trestnou činností a usiluje o zohlednění potřeb oběti, podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení.*“⁷ Restorativní justice vychází z myšlenky, že trestný čin je konfliktem mezi více jednotlivci (typicky mezi pachatelem a obětí trestného činu – nikoliv tedy mezi pachatelem, který útočí na veřejný zájem, a státem) a účinné řešení je možné pouze za předpokladu aktivního přístupu všech dotčených osob.⁸ Na konci tohoto procesu má být znovunastolení stavu, jaký zde byl před spácháním trestného činu, odstranění následků trestného činu a morální i materiální náprava škody.⁹ Restorativní justice se tedy dá označit jako protipól justice retributivní, která klade důraz zejména na potrestání pachatele, nikoliv na obnovení původního stavu. Mezi základní principy a hodnoty restorativní justice řadíme zejména:

⁵ Viz.: Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 1. vydání. Leges, Praha 2011, str. 20, 21.

⁶ Howard Zehr (*2. 7. 1944): velmi respektovaný americký kriminolog a penolog, nyní působí jako profesor na Eastern Mennonite University's Center for Justice and Peacebuilding a podílí se na vedení Zehrova Institutu pro Restorativní justici. Mezi jeho hlavní práce patří například „Malá kniha restorativní justice“ z roku 2002. Zdroj: <http://www.emu.edu/personnel/people/show/zehrh>. [Online].

⁷ Cit.: Kracík, M.: *Restorativní justice a její programy*. IN: Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D. (eds.): *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Leges, Praha 2010, str. 30.

⁸ Viz.: Fryšták, M., Žatecká, E.: *Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku*. IN: COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masarykova Univerzita 2011, str.2.

⁹ Viz.: Zehr, H.: *Úvod do restorativní justice*. SPJ, Praha 2003.

- Respekt: vůči oběti i vůči pachateli
- Odpovědnost: motivace pachatele k jejímu uznání a k napravení svého činu
- Dialog: zejména mezi obětí trestného činu a pachatelem trestného činu
- Participace: aktivní účast všech osob, dotčených trestným činem
- Vyváženost: hledání řešení přijatelného pro všechny dotčené osoby
- Dobrovolnost: nikdo, ani pachatel, nemá být donucen k účasti na dialogu
- Pospolitost: zapojení členů komunity, v níž dotčené osoby žijí – neizolovat událost trestného činu
- Individualita: dbát se má i na jedinečnost člověka – principy pospolitosti i individuality mají fungovat společně¹⁰

Retributivní i restorativní teorie justice tedy nabízejí řešení situace, která vznikla na základě trestného činu, obě však jiným způsobem. Není možné se nekriticky postavit na stranu jedné či druhé teorie, určitě je ale nutné individuálně posuzovat jednotlivé trestné činy i jejich okolnosti a osoby trestným činem dotčené, a na základě takového zhodnocení upřednostnit a aplikovat jednu z těchto teorií, anebo se pokusit oba přístupy skombinovat.

2.4. ALTERNATIVNÍ TRESTÁNÍ

„Filosofii alternativních trestů je zejména ponechat odsouzené na svobodě a uložit jim takový druh povinností nebo omezení, které na ně budou působit preventivně a ochrání společnost, uspokojí zájmy obětí trestného činu a upevní v pachateli návyky a postoje k vedení řádného života.“¹¹ Z tohoto důvodu se alternativní tresty někdy označují jako „community sanctions“, tedy tresty vykonávané v komunitě, společenství.¹² Ponechání odsouzeného na svobodě má napomáhat tomu, aby lépe napravil to negativní, co bylo důsledkem jeho škodlivého jednání, aby se vyhnul kriminogennímu prostředí ve věznicích,

¹⁰ Viz.: Kracík, M.: *Restorativní justice a její programy*. IN: Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D. (eds.): *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Leges, Praha 2010, str. 33, 34.

¹¹ Viz.: Fryšták, M., Žatecká, E.: *Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku*. IN: COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masarykova Univerzita 2011, str.5.

¹² Viz.: Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Leges, Praha 2011, str. 21.

nebo například aby mohl dále chodit do práce, a tím podporovat své blízké. Nemalou výhodou je i menší ekonomická náročnost alternativních trestů.

Důležitou složkou alternativního trestání je i motivace pachatele a výstraha pro pachatele. Motivace spočívá už v uložení alternativního, tedy především výchovného trestu. Restorativní justice a alternativní trestání má vést odsouzeného k tomu, aby akceptoval svou vinu, akceptoval svou odpovědnost za trestný čin a snažil se sám sebe změnit, napravit.

Výstraha (a vlastně i další složka motivace) pro pachatele je pak spojena s tzv. „sekundárním sankcionováním“. Tento institut má být pomyslným zdviženým varovným prstem pro odsouzeného, který mu má připomínat, že v případě recidivy trestné činnosti, či v případě porušování podmínek výkonu alternativního trestu, již přijde radikálnější zásah do jeho práv, a to v podobě nepodmíněného trestu odnětí svobody. Aby tedy mohl systém alternativních trestů efektivně fungovat, v trestněprávním kodexu je nutné kvalitně upravit toto sekundární sankcionování tak, aby byla zachována jejich autorita.

Účelem alternativních trestů je pak zejména nahradit výkon trestu odnětí svobody v kratší délce trvání – rozumějme zhruba do jednoho roku. Účelem alternativního trestání naopak není vědomě a cíleně potlačovat či zpochybňovat nepodmíněný trest odnětí svobody, ani retributivní justici jako trestněprávní, či spíše penologický směr.

2.4.1. ALTERNATIVNÍ TRESTY V UŽŠÍM POJETÍ

Alternativní tresty v užším smyslu vymezujeme dle jejich hlavního účelu, jímž je adekvátní náhrada za nepodmíněný trest odnětí svobody. V návaznosti na to by tedy do kategorie alternativních trestů spadaly pouze následující tresty: trest domácího vězení (§ 60 an. TZ), obecně prospěšné práce (§ 62 an. TZ), peněžitý trest (§ 67 an. TZ – o tomto trestu to platí jen částečně: pokud je ukládán na základě § 67 odst. 2 TZ¹³) a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody (včetně podmíněného odsouzení s dohledem - § 81 an. TZ).

¹³§ 67 Peněžitý trest:

(1) Peněžitý trest může soud uložit, jestliže pachatel pro sebe nebo pro jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch.

(2) Bez podmínek odstavce 1 může soud uložit peněžitý trest pouze v případě, že

a) trestní zákon uložení tohoto trestu za spáchaný trestný čin dovoluje, nebo

b) ho ukládá za přečin a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele nepodmíněný trest odnětí svobody současně neukládá.

2.4.2. ALTERNATIVNÍ TRESTY V ŠIRŠÍM POJETÍ

Ve smyslu účinného trestního zákoníku jsou alternativními tresty v širším pojetí prakticky všechny tresty uvedené v § 52 TZ, kromě nepodmíněného trestu odnětí svobody. Jsou to tyto sankce:

Propadnutí majetku (§ 66 TZ): Celý majetek propadá státu. Tento trest lze uložit vedle výjimečného trestu, nebo pokud je pachatel odsuzován za zvlášť závažný zločin, jímž získal nebo se snažil získat majetkový prospěch.

Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty (§ 70 an. TZ): Soud může uložit trest propadnutí věci (nebo náhradní majetkové hodnoty – pokud pachatel např. zcizí věc užitou k spáchání trestného činu), která byla například použita k spáchání trestného činu.

Zákaz činnosti (§ 73 an. TZ): Pachateli je zakázáno vykonávat činnost, v jejíž souvislosti trestný čin spáchal.

Zákaz pobytu (§ 75 TZ): Soud zakazuje pobyt v určité oblasti v návaznosti na ochranu veřejného pořádku, života, zdraví, rodiny, atp.

Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (§ 76 an. TZ): Pachateli je zakázáno účastnit se společenských akcí, během nichž (nebo na jejichž základě) spáchal trestný čin. Hojně využívaný trest pro fotbalové „ultras“ fanoušky.

Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání (§ 78 TZ), ztráta vojenské hodnosti (§ 79 TZ): Oba tyto tresty lze uložit pouze vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Vyhoštění (§ 80 TZ): Zjednodušeně jde o trest pro pachatele, který není občanem ČR. Vyžaduje-li to bezpečnost lidí nebo majetku nebo jiný obecný zájem, lze takového pachatele vyhostit z území ČR.¹⁴

2.5. ALTERNATIVNÍ TRESTÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE, JEHO POSTUPNÝ VÝVOJ

Alternativní trestání se u nás začalo ve větší míře aplikovat a „uplatňovat“ až v postkomunistickém období. Do roku 1993 byly „součástí trestního práva pouze tři alternativní opatření, a to podmíněné odsouzení, peněžitý trest a upuštění od potrestání.“¹⁵ V počtu vězňů na 100 000 obyvatel byla navíc

¹⁴ Viz.: Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Leges, Praha 2011, str. 31.

¹⁵ Viz.: Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Leges, Praha 2011, str. 33.

Česká republika na předních místech v Evropě.¹⁶ Proto bylo nutné zaktualizovat a znovelizovat české trestní právo a tímto procesem do něj zařadit další alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Jako první byl do trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb.) novelou č. 152/1995 Sb. zaveden alternativní trest, který byl již znám ze zahraničí – veřejně prospěšné práce. Tento trest měl být ukládán pachatelům, kteří spáchali méně závažný trestný čin, u něhož není třeba rovnou aplikovat trest odnětí svobody, ale nestačí za něj pouze uložit peněžitý trest.¹⁷

Roku 1997 se do trestního zákona dostal nový typ podmíněného odsouzení: podmíněné odsouzení s dohledem. K rozvoji alternativních způsobů trestání přispěl i velmi důležitý zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Této, z pohledu alternativního trestního systému stěžejní instituci, se budeme věnovat níže.

Další změna přišla se zákonem č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže – tento právní předpis zavedl jako alternativu k trestním a ochranným opatřením, které je možné ukládat mladistvým delikventům, systém tzv. „výchovných opatření“ (těmi jsou: probační program, dohled probačního úředníka, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou).

2.5.1. ALTERNATIVNÍ TRESTÁNÍ A NOVÝ TRESTNÍ ZÁKONÍK

„Nová kodifikace trestního zákoníku ... má být podle důvodové zprávy založena na přesvědčení, že ochrany demokratického státního a společenského zřízení, práv a svobod jednotlivců a ochrany jejich života, zdraví a majetku je třeba dosahovat především mimotrestními prostředky. Na protiprávní jednání je třeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech v souladu s pomocnou (subsidiární) úlohou trestního práva v právním řádu a ve společnosti. Kriminální politika ... musí proto spočívat ve vhodném vyvažování prevence a represe. ... Nová filosofie ukládání trestních sankcí zakotvená ve vládním návrhu trestního zákoníku vychází na jedné straně ze zásady depenalizace, kdy zejména jsou mimo stávajících trestních sankcí (trestů a ochranných opatření) v předloženém návrhu koncipovány nové

¹⁶ Viz.: Válková, H., Sotolář, A.: *Restorativní justice – trestní politika pro 21. století?* Trestní právo č. 1/2000, str. 5.

¹⁷ Jelínek, J.: *Novelizace trestního zákona v roce 1995*. Bulletin advokacie. 1995, č. 9, str. 6.

efektivnější alternativní sankce.“.¹⁸ S filosofií depenalizace souvisí už samotné zásady týkající se trestů a jejich ukládání. Pomineme-li základní zásadu pro ukládání trestů, tedy zásadu zákonnosti (sankce je možné ukládat pouze na základě zákona), z hlediska alternativního systému trestání jsou důležité zejména tyto zásady: přiměřenosti trestní sankce, zásada individualizace trestní sankce (sankci je třeba ukládat s přihlédnutím k okolnostem trestného činu a jeho závažnosti) a zásada personalizace sankce (sankce má primárně postihovat pachatele trestného činu, nikoliv jeho okolí). K zásadám individualizace a personalizace trestní sankce se vztahuje i další postup, jímž by se soudci měli řídit při ukládání trestu: je nutné přihlédnout k osobním, rodinným i majetkovým poměrům pachatele, jeho dosavadnímu způsobu života, jeho chování po činu a pachatelově případné snaze pomoci k objasnění trestného činu anebo k náhradě újmy jím způsobené. Opomíjet nelze ani takové faktory, jako polehčující, či naopak přitěžující okolnosti, dobu, jež uplynula od spáchání trestného činu, délku trestního řízení, nebo postup orgánů činných v trestním řízení.¹⁹

Je tedy nutné uložit takový trest, jímž se dá nejlépe dosáhnout sledovaného cíle, posoudit, jaké je nebezpečí recidivy, jaké jsou možnosti co do nápravy pachatele. Individuální rozbor a predikce je beze všech pochybností nutná.²⁰

Tato nová filosofie a snaha je samozřejmě i odrazem toho, co proklamují některé mezinárodněprávní předpisy či doporučení. Za všechny zmiňme kupříkladu doporučení Rady Evropy č. R(87) 3 z roku 1987²¹, rezoluci Valného shromáždění Organizace spojených národů č. 45/110 z roku 1990 (tzv. „Tokijská pravidla“)²² nebo návrh trestního kodexu Evropské unie, známý jako „Corpus Juris“ z roku 2000.²³

¹⁸ Šámal, P.: *K úpravě trestních sankcí ve vládním návrhu rekodifikace trestního zákoníku*. Trestněprávní revue. 2005, č. 5, str. 113.

¹⁹ Šámal, P.: *K úpravě trestních sankcí ve vládním návrhu rekodifikace trestního zákoníku*. Trestněprávní revue. 2005, č. 5, str. 114 – 115.

²⁰ Viz. např.: Novotný, O.: *Znovu k návrhu nového trestního zákoníku*. Trestní právo. 2005, č. 3, str. 2 – 5.

²¹ Tzv. „Evropská vězeňská pravidla“. Více viz. např.: Boledovičová, L.: *Trestněprávní alternativy v právních nástrojích OSN a Rady Evropy*. IN: COFOLA 2011: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masarykova Univerzita 2011, str. 2.

²² Dostupné z: https://www.unodc.org/pdf/compendium/compendium_2006_part_01_03.pdf. [Online].

²³ Dostupné z: http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/fwk-green-paper-corpus/corpus_juris_en.pdf. [Online].

2.5.2. ALTERNATIVY V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Není bez zajímavosti, že i na úrovni zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“ nebo „TŘ“) můžeme využít alternativ v procesním postupu. Jde o tzv. „odklony v trestním řízení“, jimiž rozumíme zvláštní způsoby vedení trestního řízení ve vztahu ke standardnímu projednání věci v hlavním líčení před soudem. Jsou jimi: podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, trestní příkaz, dále podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a v řízení ve věcech mládeže odstoupení od trestního stíhání.²⁴

²⁴ Zdroj: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/prubeh-rizeni-v-trestnich-a-netrestnich-vecech/odklony-v-trestnim-izeni>. [Online].

3. TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ DLE ČESKÉHO TRESTNÍHO PRÁVA

Trest domácího vězení můžeme chápat jako povinnost, která je uložena delikventovi, a na jejímž základě je tento delikvent nucen setrvávat na předem určeném místě po určitou dobu. Tento trest se užívá zejména jako náhrada nepodmíněného trestu odnětí svobody a je také nejpřísnější alternativou k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

3.1. DOMÁCÍ VĚZENÍ – HISTORICKÝ EXKURZ

Dříve, než začneme rozebírat aktuálně účinnou českou právní úpravu trestu domácího vězení, podnikneme krátký historický exkurz k této tematice.

Domácí vězení je jako trest využíváno již od raných období historie lidstva. Dříve ale tento trest nebyl nástrojem trestního práva, ale spíše instrumentem, který sloužil k vytváření politického nátlaku a k izolaci nepohodlných osob. Ze známých osobností, které se tomuto trestu museli podrobit, jmenujme například svátého apoštola Pavla (1. století n. l.), vynálezce Galilea Galileie²⁵ (17. století n. l.), chilského diktátora Augusto Pinocheta²⁶, nebo prvního tajemníka KSSS Nikitu Sergejeviče Chruščova, který za své reformní sklony a snahu o změny v komunistické straně SSSR strávil v domácím vězení poslední léta svého života (1964 – 1971).²⁷

Jako nástroj trestního práva se domácí vězení začíná uplatňovat v 19. století, a to zejména v USA, ale i v evropských zemích.

Ve Spojených státech, kde se trest domácího vězení začal v rámci trestního práva používat nejdříve, se první zásluhy o zavedení různých trestněprávních alternativ připisují hnutí „kvakerů“.²⁸ Příslušníci tohoto náboženského hnutí se inspirovali filosofií tehdejších revolučních evropských myslitelů, jakými byli Montesquieu, Voltaire, Diderot, Beccaria nebo Bentham a ostře vystupovali proti krutým tělesným trestům včetně trestu smrti.

²⁵ Viz.: Čádová, J.: *Trest domácího vězení*. IN: Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D. (eds.): *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Leges, Praha 2010, str. 149.

²⁶ Zdroj: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/461158/Augusto-Pinochet>. [Online].

²⁷ Zdroj: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/289149-50-let-od-konce-reformatora-chruscova-vyhodili-me-ale-alespon-hlasovanim/>. [Online].

²⁸ Je to náboženské hnutí vycházející z křesťanství. Bible pro kvakery není dogmatem, soustředí se na boží působení na člověka a vystupují proti rasismu a sociálnímu útisku. Hnutí vzniklo v Anglii, ale kvůli pronásledování se jeho příslušníci přesunuli do USA. Mezi osobnostmi, které se ke kvakerům později hlásili, byli například americký prezident Richard Nixon nebo americký filmový herec James Dean. Zdroj: <http://www.vira.cz/otazky/Kvakeri-cirkev-nebo-sekta.html>. [Online].

Velmi aktuálním a potřebným se trest domácího vězení stává ve 2. polovině 20. století. V USA si zákonodárci zejména v období mezi 60. a 80. lety 20. století uvědomili, že uvěznění delikventů a jejich dočasná izolace ve věznicích není tím nejlepším, nejefektivnějším a v neposlední řadě i nejlevnějším řešením. Počet uvězněných mezi léty 1977 a 1987 stoupl z 300 034 na 530 000.²⁹ Není bez zajímavosti, že již tehdy stálo uvěznění jednoho člověka 36 000 amerických dolarů ročně (z pohledu dnešního kurzovního lístku je to necelých 800 000 Kč), což byla částka dvakrát vyšší, než obnos, který se platil jako roční školné na vyhlášené univerzitě Harvard.³⁰ Narůstal i počet vězeňských vzpour a samozřejmě nebyl opomíjen ani již tolikrát zmíněný kriminogenní efekt vězeňského prostředí. Od 60. let 20. století se navíc stále ztelněji projevovaly tendence na větší ochranu a respekt pro práva a osobnost odsouzených.

Vzhledem k výše zmíněnému se domácí vězení jevílo téměř jako ideální alternativa ke skomírající sankci nepodmíněného odnětí svobody a do roku 1986 existovala již ve více než 30 amerických státech trestněprávní úprava, která soudcům umožňovala tento trest ukládat.³¹

Velký přelom v ukládání a zejména kontrolování výkonu trestu domácího vězení nastal v roce 1983 ve státě Nové Mexiko. Zde se totiž poprvé užil ke kontrole odsouzeného elektronický náramek. Tento náramek byl vlastně vysílačem radiového signálu, který byl shromažďován přijímačem, jenž byl umístěn v obydlí odsouzeného. Přenos signálu byl přerušen, jakmile se odsouzený vzdálil na cca. 50 metrů ze svého obydlí a poté byly o takovém porušení podmínek výkonu trestu domácího vězení ihned informovány příslušné kontrolní složky. Nápad na kontrolu odsouzených pomocí náramků se zrodil v hlavě jednoho ze soudců ze státu Nové Mexiko. Ctihodný soudce našel inspiraci v komiksovém příběhu o superhrdinovi Spider – Manovi, který byl v jedné ze svých příhod sledován právě pomocí kotníkového náramku.

Pokrok, symbolizovaný elektronickým monitoringem odsouzených, odstartoval velkou kampaň na podporu tohoto alternativního trestu – celková úspěšnost kampaně byla navíc ještě umocněna tím, že se do ní zapojila i

²⁹ Viz.: Lilly, J. Robert, Ball, Richard A.: *A brief history of house arrest and electronic monitoring*. Northern Kentucky Law Review, vol. 3, no. 13, 1987, s. 357.

³⁰ Viz.: Lilly, J. Robert, Ball, Richard A.: *A brief history of house arrest and electronic monitoring*. Northern Kentucky Law Review, vol. 3, no. 13, 1987, s. 358.

³¹ Lilly, J. Robert, Ball, Richard A.: *A brief history of house arrest and electronic monitoring*. Northern Kentucky Law Review, vol. 3, no. 13, 1987, s. 361 - 366

nejvlivnější americká média. Veřejnost měla o trestu domácího vězení veskrze kladné představy a názory, našli se ale i tací, kteří pokládali trest domácího vězení a zejména elektronický monitoring odsouzených za svévolný zásah státu do občanských práv a za krok k „orwellovskému“ policejnímu státu, který má naprostou kontrolu nad občany a jejich pohybem, pobytem a aktivitami.

Dalšími programy a projekty, které vznikaly za účelem nahrazení trestu nepodmíněného odnětí svobody, jsou kupříkladu „work – release programs“ (propuštění na práci), kdy odsouzený chodí do práce a po pracovní době zpět do věznice; „boot camps“ (nápravné tábory), jež slouží zejména pro mladistvé delikventy, kteří se zde účastní nápravných programů; nebo „halfway houses“ (domy na půl cesty), kam odsouzený dochází a absolvuje zde různé resocializační programy v komunitě. Jedním z trendů monitoringu odsouzených k trestu domácího vězení byla jejich osobní kontrola, kterou ale nevykonávaly orgány státu, nýbrž dobrovolníci přímo z komunity, v níž odsouzený žil. Z toho měla pramenit zvýšená důvěra mezi odsouzeným a kontrolorem, menší psychický nátlak na odsouzeného a vyšší míra jeho nápravy. Tato praxe se uplatňovala zejména v případech, kdy šlo o mladistvé delikventy.³²

V Evropě se při implementaci trestu domácího vězení do právních řádů států vycházelo často z postupu, který byl efektivní v USA.

Trest domácího vězení byl například součástí rakouskouherského říšského trestního zákona z roku 1852, v SSSR se pomocí domácího vězení nejčastěji komunistický režim vypořádával s nepohodlnými disidenty, ve Francii byl tento institut vtělen do trestního práva roku 1970 jako „control judiciaire“, což byla alternativa vazby, kdy byl obviněný v domácí detenci do začátku trestního procesu s jeho osobou. Itálie představila tuto trestněprávní novinku v roce 1975 („affidamento in provo ai servizio sociale“). Domácí vězení zde představovalo druhou etapu trestu, kterou charakterizovalo propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na podmínku po zhruba třech měsících ve věznici, a následné domácí vězení.³³

V České republice se trest domácího vězení opět využívá od roku 2010, přičemž se dá říci, že účinný trestní zákoník zde navazuje na úpravu domácího

³² Lilly, J. Robert, Ball, Richard A.: *A brief history of house arrest and electronic monitoring*. Northern Kentucky Law Review, vol. 3, no. 13, 1987, s. 366 an.

³³ Tamtéž.

vězení v rakouskouherském zákoně o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852.

3.2 TRESTY A SYSTÉM JEJICH UKLÁDÁNÍ V ČESKÉM TRESTNÍM PRÁVU

Trest je určitým zásahem veřejné moci vůči pachateli nějakého společensky škodlivého jednání, který má směřovat k jeho sankcionování a nápravě. Má působit i preventivně, a to jak na samotného pachatele, jehož má uložený trest odradit od dalšího páchání trestné činnosti, tak i na pachatele potencionální, na něž má působit jako jakési varování, které signalizuje, co se stane v případě, že bude spáchán trestný čin.

Je samozřejmě na subjektivním posouzení každého člověka, zda trestní politiku chápe jako určité postupy, které se využívají v případě, kdy bylo pácháno zlo a nastupují proto, že bylo pácháno zlo (absolutní teorie trestání), nebo proto, aby zlo nadále pácháno nebylo (relativní teorie trestání). Jak je již z praxe z mnohých oborů známo, ideálem většinou bývá kompromis, a ten by se měl uplatňovat i při hodnocení trestní politiky – tedy trestat by se mělo jak proto, že bylo spácháno zlo, tak i proto, aby zlo nadále pácháno nebylo.

Český trestní zákoník zná dva druhy trestních sankcí, které lze uložit pachatelům trestných činů či činů jinak trestných – jsou jimi tresty a ochranná opatření (viz. § 36 TZ). Taxativní výčet trestů pak najdeme v § 52 trestního zákoníku³⁴, taxativní výčet ochranných opatření pak v § 98 trestního zákoníku.³⁵

Trestní zákoník obsahuje v hlavě páté i některá další důležitá ustanovení, která se týkají problematiky stanovování druhu a výměry trestu. V úvahových postupech soudců při rozhodování o způsobu potrestání pachatele by se proto měly vždy zohledňovat zásady ukládání trestů, zejména pak zásada přiměřenosti trestní sankce (ukládání sankcí s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele – viz. § 38 TZ) a zásada individualizace a personalizace trestu (tato zásada se projevuje zejména v tom, že soud má při stanovení druhu a výměry trestu přihlédnout například

³⁴ Jsou jimi: odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, vyhoštění.

³⁵ Jsou jimi: ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, ochranná výchova.

k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobním a k majetkovým poměrům pachatele, k dosavadnímu způsobu života pachatele, k chování pachatele po činu, možnostem pachatelovy nápravy či ke snaze pachatele nahradit škodu, kterou trestným činem způsobil a v neposlední řadě také k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem, jejichž demonstrativní výčet najdeme v § 41 a § 42 TZ).

Tresty podle trestního zákoníku můžeme i rozdělit, a to hned podle několika kritérií. Jedním z nich je například druh pachatelových zájmů, který konkrétní trest postihuje (trest odnětí svobody či domácího vězení postihuje pachatelovu osobní svobodu, peněžitý trest postihuje pachatelův majetek, atd.), dalším dělením je pak rozlišení trestů hlavních a vedlejších. Zde se vždy, pokud byl obžalovaný uznán vinným a nebylo upuštěno od potrestání (§ 46 - § 48 TZ), nebo nedošlo k neuložení trestu dle § 227 trestního řádu, ukládá trest hlavní, který je ukládán samostatně, zatímco trest vedlejší je možné uložit pouze současně s hlavním trestem (vedlejšími tresty jsou tresty ztráty čestných titulů a vyznamenání a ztráty vojenské hodnosti). Tresty hlavní je možné i kumulovat, pokud se to nepříčí povaze věci nebo pokud to není vyloučeno již ze zákona (nelze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody a trest domácího vězení vedle sebe).

Celkovou koncepci systému ukládání trestů dle českého práva trestního můžeme chápat jako konsekvenci základních zásad trestního práva (zejména pak zásad legality trestání, subsidiarity trestní represe, nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege), která má samozřejmě přesah i do aplikačních procesů trestního práva a není právně upravena pouze na úrovni trestního zákoníku, ale i na úrovni zákonů ústavních. Tento fakt sám o sobě by neměl být příliš překvapivý, vždyť trestem (i jinými opatřeními) uloženým dle trestního zákoníku a trestního řádu, je většinou zasahováno do ústavně chráněných lidských práv a svobod, a proto bychom legislativní základ systematiky trestání našli v Listině základních práv a svobod. Konkrétně hovoříme o článku 39 Listiny, v němž je zakotveno, že *„pouze zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit. Tato zásada „není trestného činu a trestu bez zákona“ je vtělena i do § 37 trestního zákoníku.*

V Listině základních práv a svobod nalezneme přirozeně i další zásady pro aplikaci trestního práva. V čl. 6 odst. 3 je stanovena nepřipustnost trestu smrti,

čl. 7 odst. 2 zase v návaznosti na nedotknutelnost osoby stanovuje zákaz nelidských a mučivých trestů (zásada humanity trestu). Další články hlavy druhé, oddílu prvního Listiny se potom věnují zákonným zásahům do osobní svobody (trest odnětí svobody, vazba, zadržení a zatčení obviněného – čl. 8 Listiny), nedotknutelnosti obydlí (domovní prohlídka – čl. 12 odst. 2 Listiny), do listovního tajemství (čl. 13 Listiny – například ve formě zadržení zásilky dle § 86 trestního řádu, otevření zásilky dle § 87 trestního řádu či novějších zajišťovacích institutů „záměna zásilky“ a „sledovaná zásilka“ - § 87a, resp. § 87b trestního řádu). Ustanovení čl. 9 se potom týká zákazu nucených prací a služeb a zákonným zásahům do něj – zvláště pak zásahu v podobě trestu obecně prospěšných prací (§ 62 - § 65 trestního zákoníku).

3.3 TYPOLOGIE TRESTU DOMÁCIHO VĚZENÍ

Koncepce trestu domácího vězení a jeho výkonu, která je zformována v české právní úpravě, není jediným z typů trestu domácího vězení³⁶. V České republice se využívá model trestu domácího vězení, který teorie označuje jako „domácí detenci“ („home detention“), kdy se odsouzený musí zdržovat na určeném místě s tím, že může docházet do zaměstnání, k lékaři, atd. (viz. výše). Lze tedy dovodit, že míra zásahu do osobní svobody odsouzeného v případě trestu domácího vězení, je v ČR středně velká.

Trest domácího vězení lze rozlišovat i podle toho, zda je ukládán přímo jako hlavní trest, anebo jeho výkonu předchází výkon části trestu ve věznici. Hovoříme-li o tzv. „front-end“ typu domácího vězení, trest je zde udělován rovnou a bez povinnosti pro odsouzeného vykonat nějakou jeho část ve vězení. Domácí vězení též bývá doplněno o různá další omezení a povinnosti a směřuje k nápravě pachatelů přečinů, tedy drobnějších deliktů.

„Back-end“ typ domácího vězení je zase charakterizován tím, že odsouzený má povinnost odpykat si část trestu ve věznici a poté nastupuje do výkonu trestu domácího vězení. „Back-end“ typ trestu domácího vězení může být používán i při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.³⁷

³⁶ Dalšími dvěma typy jsou: „zákaz vycházení“ („curfew“), kde se odsouzený musí zdržovat na určeném místě v určitou denní dobu nebo v některé dny v týdnu a „domácí uvěznění“ („home incarceration“), kdy odsouzený může vycházet pouze ze zdravotních či neodkladných náboženských důvodů. Viz.: <http://www.library.ca.gov/crb/96/08/#RTFToC11>. [Online].

³⁷ Viz.: Nieto, M. *Community Correction Punishments: An Alternative To Incarceration for Nonviolent Offenders*. California Research Bureau : 1996. Dostupné z: <http://www.library.ca.gov/crb/96/08/#RTFToC11>. [Online].

„Front-end“ typ trestu se u nás samozřejmě využívá při klasickém odsouzení pachatele přečinu k trestu domácího vězení na určitou dobu.

„Back-end“ typ trestu se u nás v určité modifikované podobě objevuje také: dle § 57a trestního zákoníku může soud po výkonu poloviny trestu odnětí svobody přeměnit odsouzenému za přečin zbytek trestu v trest domácího vězení, jestliže odsouzený ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a lze očekávat, že v budoucnu povede řádný život. Soud zde navíc není vázán maximální dvouletou výměrou trestu domácího vězení.

Domácí vězení je podle § 89 odst. 1 trestního zákoníku využitelné i v případech, kdy je pachatel podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody – i zde se jedná o „back-end“ typ domácího vězení. Po podmíněném propuštění je odsouzenému stanovena soudem zkušební doba (u odsouzených za přečin až na tři roky, u odsouzených za zločin na jeden rok až sedm let). Dále může soud vyslovit nad pachatelem dohled, který bude vykonávat probační úředník, a jehož součástí může být i povinnost, aby se pachatel zdržoval v určené době ve svém obydlí nebo jeho části. Doba, kdy je pachatel povinen dodržovat toto omezení je též určená soudem, a jedná se o dobu navazující na počátek doby zkušební (začátek zkušební doby po podmíněném propuštění se pak váže na okamžik propuštění odsouzeného na svobodu).

3.4 TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ A NAŠE PRÁVNÍ ÚPRAVA

3.4.1 PRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ V TRESTNÍM ZÁKONÍKU

Podle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku bylo jedním ze zákonodárcem sledovaných účelů nové právní úpravy i jakési upozadění trestu odnětí svobody, který by měl být chápán opravdu až jako nejzazší možnost sankcionování pachatele. Více využívat by se dle důvodové zprávy měly právě alternativní tresty, sankce by měly být též co nejvíce individualizovány a pachatel by pak měl být motivován k řádnému způsobu života.³⁸

Jedním z u nás zcela nových alternativních trestů je pak již samotný trest domácího vězení, který je upraven v § 60 a § 61 trestního zákoníku. Tento trest stojí v pomyslné hierarchii sankcí hned za trestem odnětí svobody a dá se

³⁸ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, I. Obecná část. Dostupné z: <http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>. [Online].

tedy dovést, že po trestu odnětí svobody se jedná o trest nejpřísnější. Dle důvodové zprávy je to „*trest, který bude alternativou především k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, měl by být ukládán osobám, které je třeba s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestného činu, osobě pachatele i možnostem jeho resocializace sice bezprostředně postihnout omezením osobní svobody (nestačí jen podmíněné odsouzení), ale postačuje vzhledem k jejich osobním vlastnostem a rodinným poměrům podstatně menší intenzita zásahu vůči nim.*“.³⁹ Podle trestního zákoníku lze tento trest uložit až na dvě léta a povinnost odsouzeného spočívá v tom, že se musí v soudem vymezeném čase zdržovat na určeném místě (nejčastěji v jeho bydlišti), přičemž nejsou zpřetrhány jeho sociální vazby a může i nadále pracovat. Před uložením trestu domácího vězení soud musí samozřejmě zhodnotit, zda s ohledem na povahu a závažnost spáchaného trestného činu a na osobu a poměry pachatele lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu. Soud může uložit trest domácího vězení samostatně, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Jinak může být domácí vězení uloženo i vedle jiného trestu. Trest domácího vězení lze uložit pouze tam, kde je odsuzován pachatel přečinu⁴⁰ a pouze pokud dal pachatel písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost.

Časové období, v němž má odsouzený povinnost se zdržovat na určeném místě, vymezuje v rozhodnutí soud. Při tom musí zohlednit pracovní dobu pachatele, čas potřebný k cestě do zaměstnání a též čas nutný k plnění rodinných a výchovných povinností a povinností odsouzeného. Odsouzenému lze povolit návštěvy pravidelných bohoslužeb i ve dnech pracovního klidu nebo pracovního volna. Zapomenout se také nesmí na případné zdravotní obtíže odsouzeného a nutnost poskytovat mu v důsledku toho zdravotní služby. Typicky se tedy jedná o dobu mezi 20:00 a 05:00 v pracovní dny a ve dnech pracovního klidu a pracovního volna má odsouzený povinnost zdržovat se na určeném místě po celý den.

³⁹ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, k § 60. Dostupné z: <http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>. [Online].

⁴⁰ Tedy trestného činu nedbalostního a těch úmyslných trestných činů, na něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Ostatní trestné činy označujeme jako zločiny (viz. § 14 TZ).

Odsuzujícím rozhodnutím lze také mimo trestu domácího vězení uložit pachateli některá přiměřená omezení nebo některé přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 TZ.⁴¹ To má pachatele vést k tomu, aby žil spořádaně. Odsouzenému bude také zpravidla uložena povinnost nahradit škodu či nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo vydat bezdůvodné obohacení trestným činem získané. Jde-li o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může mu soud uložit vedle trestního opatření domácího vězení, jehož výměra nesmí přesahovat jeden rok, i některá výchovná opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.⁴²

Obligatorně tedy musí rozhodnutí o uložení trestu domácího vězení obsahovat výměru trestu a vymezení doby, kdy se bude muset pachatel zdržovat na určeném místě. Fakultativními náležitostmi pak jsou uložení přiměřených povinností a přiměřených omezení, uložení povinnosti nahradit poškozenému škodu trestným činem způsobenou, povolení odsouzenému k navštěvování bohoslužeb či náboženských shromáždění a případně uložení výchovného opatření, jde-li o mladistvého odsouzeného.

Paní docentka Jana Navrátilová v takto pojaté a koncipované hmotněprávní úpravě trestu domácího vězení spatřuje projev principu soudní individualizace trestu, jenž vytváří soudu poměrně rozsáhlý prostor pro jeho vlastní uvážení.⁴³ Dle mého je obecně u alternativních trestů projev této zásady ještě o něco intenzivnější, než při ukládání trestů ostatních (i když přirozeně i při ukládání klasických trestů je nutné maximálně personalizovat a individualizovat trest), jelikož speciálně u trestu domácího vězení probíhá při procesech individualizace a personalizace trestu úzká součinnost soudu a dalších stran trestního řízení s Probační a mediační službou ČR, která se velkou mírou podílí na „zmapování“ osobnosti pachatele a prostředí, v němž žije, čímž vytváří cenné a v tomto ohledu velmi relevantní podklady pro konečné rozhodnutí soudu o trestu. Každý obviněný tak vyžaduje ještě individuálnější přístup, než jindy.

⁴¹ Např.: povinnost podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, povinnost podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, povinnost zdržet se hazardních her, atd.

⁴² Např.: dohled probačního úředníka, probační program (viz. § 15 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

⁴³ Viz.: Navrátilová, Jana: *Trest domácího vězení*. IN: Jelínek, Jiří (ed.): *O novém trestním zákoníku. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké právnické dny*, květen 2009, trestněprávní sekce. Nakladatelství Leges. Praha 2009.

Je nezbytné pamatovat též na situace, kdy odsouzený nebude řádně vykonávat trest domácího vězení nebo nebude dodržovat povinnosti s výkonem trestu spojené. V takových případech bude potom logickým výústěním vzniklého stavu přeměna zbytku trestu domácího vězení na trest odnětí svobody.⁴⁴

Kromě využití domácího vězení jako hlavního trestu je tento trest aplikovatelný i v rámci přeměňování trestů jiných. Jak bylo řečeno v kap. 3.3, v trest domácího vězení je možné přeměnit část nepodmíněného trestu odnětí svobody; uložit odsouzenému povinnost zdržovat se v jeho obydlí lze i při jeho podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Tím však škála využití tohoto alternativního trestu v českém právu není vyčerpána. Dle § 65 odst. 2 písm. a) TZ může dále soud přeměnit trest obecně prospěšných prací na trest domácího vězení, pokud odsouzený maří výkon trestu obecně prospěšných prací. Přeměnit v trest domácího vězení se dá i trest peněžitý, a to podle ustanovení § 69 odst. 2 písm. a) TZ, a to z důvodu nesplnění povinnosti, spočívající v nevykonání peněžitého trestu.

Se všemi těmito možnostmi přeměn alternativních trestů by však mělo být zacházeno velice opatrně a neměly by být využívány nahodile a často, nýbrž spíše výjimečně. Uložení alternativního trestu totiž znamená určitou druhou možnost pro odsouzeného, do nějž je navíc ze strany soudu, a tedy dá se říci státu, vkládána prostřednictvím alternativního trestu určitá důvěra. Častými přeměnami pak mohou alternativní tresty ztrácet na své váze jak u pachatele, tak u široké veřejnosti. Pokud totiž odsouzený zklame v něj vloženou důvěru a nevykoná alternativní trest tak, jak má, měla by následovat sankce tvrdší, o jejímž případném uložení odsouzený ví a pro případ porušení podmínek výkonu alternativního trestu s ní určitě počítá.⁴⁵ Takovou sankcí by měl být nepodmíněný trest odnětí svobody.

⁴⁴ Viz. § 60 a § 61 trestního zákoníku.

⁴⁵ Podrobněji např.: Kursová, J.: *Domácí vězení jako alternativní trest*. IN: Strémy, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Leges. Praha 2014, s. 320.

3.4.2 PRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU DOMÁCIHO VĚZENÍ V ZÁKONĚ O TRESTNÍM ŘÍZENÍ SOUDNÍM

Trestu domácího vězení se z procesního hlediska věnuje Hlava dvacátá první („Vykonávací řízení“) Oddíl třetí trestního řádu.

Ustanovení § 334a TŘ se týká nařízení výkonu trestu. Soud musí nejdříve nařídit výkon trestu na základě soudního vykonatelného rozhodnutí, dle něhož se má trest domácího vězení vykonat. Nařízením, v němž soud určí počátek výkonu trestu (tak, aby si odsouzený mohl obstarat své záležitosti) a místo výkonu trestu (v místě trvalého pobytu odsouzeného nebo v místě, kde se odsouzený zdržuje s přihlédnutím k jeho osobním a rodinným poměrům a k místu výkonu zaměstnání) soud zašle odsouzenému a příslušnému středisku Probační a mediační služby ČR. Probační a mediační službě soud zasílá nařízení proto, že její úředníci mají na starosti kontrolu výkonu trestu domácího vězení; za tímto účelem je odsouzený povinen probačnímu úředníkovi umožnit vstup do místa výkonu trestu a poskytnout další součinnost (zákon již počítá i se spoluprací mezi Probační a mediační službou a provozovatelem elektronického kontrolního systému, který v ČR dosud nefunguje - § 334b TŘ). Úředníci probační a mediační služby mají povinnost informovat soud v případě, že odsouzený nedodrží podmínky výkonu trestu domácího vězení nebo uložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti (§ 334c TŘ).

Pokud tak učiní na základě důležitých důvodů, může soud na potřebnou dobu odložit nebo přerušit výkon trestu domácího vězení – pokud tyto důvody pominou, je odklad nebo přerušování odvolán s tím, že doba, po kterou byl výkon trestu přerušován nebo odložen, se nezapočítává do doby výkonu trestu (§ 334d TŘ).

Dle § 334e TŘ může soud podmínky výkonu trestu domácího vězení i změnit, a to na návrh odsouzeného, státního zástupce, probačního úředníka nebo i bez takového návrhu. Lze změnit místo, kde se má odsouzený zdržovat, dobu, kdy se tam má zdržovat nebo přiměřená omezení a povinnosti. Změna přitom na základě zásady *reformatio in peius* nesmí směřovat v neprospěch odsouzeného.

Moderační právo může soud uplatnit také při upuštění od výkonu trestu domácího vězení podle § 334f TŘ. Soud může upustit od výkonu trestu, jestliže odsouzený má být vydán (na základě mezinárodní smlouvy a zásady

vzájemnosti) nebo předán (na základě Evropského zatýkacího rozkazu) cizímu státu nebo má být vyhoštěn. Upustit od výkonu trestu může soud i v případě nevléčitelných zdravotních obtíží odsouzeného.

Jak již bylo zmíněno výše, trest domácího vězení je možné i přeměnit v trest odnětí svobody. O přeměně rozhoduje na základě návrhu probačního úředníka nebo dle zásady *ex officio* z úřední povinnosti sám soud (§ 334g TŘ).

Trestní řád počítá v této problematice i s podzákonnou sekundární právní úpravou ve formě vyhlášky ministerstva spravedlnosti (§ 334h TŘ). Tímto prováděcím právním předpisem je vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 456/2009 Sb. o kontrole výkonu trestu domácího vězení. O této vyhlášce bude pojednáno níže v kap. 5.3.

Některá další ustanovení Hlavy dvacáté prvé trestního řádu se týkají přeměn jiných alternativních trestů v trest domácího vězení.

§ 333b TŘ stanoví, že o přeměně trestu odnětí svobody v trest domácího vězení rozhoduje soud, a to na návrh (státního zástupce, ředitele věznice, v níž odsouzený vykonává trest, nebo odsouzeného) nebo bez návrhu.

V § 340b TŘ pak zákonodárce nastiňuje postup v případě přeměny trestu obecně prospěšných prací nebo jeho zbytku v trest domácího vězení (nebo v trest peněžitý či trest odnětí svobody). Nastane-li takováto situace, kdy je nutné přeměnit trest obecně prospěšných prací, je důležitým činitelem probační úředník, kontrolující výkon trestu obecně prospěšných prací konkrétními odsouzenými. Jen probační úředník totiž může podat soudu návrh na tuto přeměnu.

Přeměňuje-li se v trest domácího vězení aspoň z části nezaplacený trest peněžitý, rozhoduje o tom ve veřejném zasedání soud (viz. § 344 odst. 2 TŘ).

4. KOMPARACE SE ZAHRANIČNÍ TRESTNĚPRÁVNÍ ÚPRAVOU

Jak již bylo zmíněno výše, trest domácího vězení se začal ve větší míře uplatňovat nejdříve v USA a během roku 1983 se zde začalo využívat i elektronické monitorování odsouzených. V USA se více uplatňuje tzv. „back-end“ typ domácího vězení.

4.1 TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ V NĚKTERÝCH ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE

V Evropě se trest domácího vězení s elektronickým monitoringem odsouzených začal užívat počátkem 90. let 20. století. Prvními zeměmi, jejichž trestní právo počítalo s tímto trestem a kontrolou jeho výkonu, byly Anglie a Wales. V Anglii se od roku 1990 uplatňuje „back-end“ typ domácího vězení („domácí vazba“ – „home detention curfew“) – pachatelé, odpykávající si tresty odnětí svobody do 4 let, mohou být maximálně na 2 měsíce před uplynutím trestu umístěni do domácího vězení. „Front-end“ domácím vězením dle anglického práva je trest tzv. „zákazu vycházení“ („curfew order“), kdy je odsouzený nucen nevycházet z určeného místa zákazem až na 12 hodin denně a na 1 až 7 dní v týdnu. V Anglii je možné domácím vězením nahradit i vazbu, stejně tak, jako například ve Francii.

V holandském pojetí je trest domácího vězení součástí širšího nápravného programu pachatele, který je podmíněně propuštěn z věznice, a musí se účastnit reintegračních a resocializačních programů. Domácí vězení lze na rozdíl od české právní úpravy spojit s trestem obecně prospěšných prací a na jeho uložení se váže i potřeba získat písemný souhlas pachatele a členů jeho domácnosti.

Zajímavé a jistě i, a to zejména pro nás, inspirativní postupy před zavedením domácího vězení a elektronického monitoringu zvolili v Německu a ve Švýcarsku. V obou zemích proběhl velmi rozsáhlý zkušební provoz a experiment s trestem domácího vězení. Švýcarský i německý model se vyznačují tím, že je kladen velký důraz na nápravu odsouzeného – u každého z nich je stanoven individuální plán reintegrace do společnosti a denní režim výkonu trestu je rozdělen na dobu, kterou musí odsouzený trávit doma, dobu, kdy nesmí být doma a musí být v zaměstnání nebo se účastnit probačních

programů a na volný čas. Odstupňována je i závažnost porušení povinností, vztahujících se k jednotlivým částem denního plánu.⁴⁶ V Německu se ale počítá s domácím vězením jako s jednou z forem zajištění osoby obviněného.

Lotyšská právní úprava počítá s domácím vězením jako s jedním ze zajišťovacích institutů přípravného řízení. Jedná se o omezení osobní svobody podezřelého nebo obviněného, existují-li k takovému jednání důvody, ale nejde-li o zvláštní okolnosti, na jejichž základě lze obviněného vzít do vazby.

V Litvě lze, podobně jako v Lotyšsku, nahradit domácím vězením vazbu, anebo jej lze uložit jako jakési preventivní opatření k předcházení další trestné činnosti společně s dalším trestem.

Jednou z prvních evropských zemí, které zrealizovaly projekt elektronického monitoringu odsouzených, byla v roce 1996 Belgie, kde jsou sledováni pachatelé různé trestné činnosti před koncem výkonu některého trestu nebo při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.⁴⁷

Ze studia jiných evropských právních úprav tohoto trestu můžeme zjistit, že v oblasti trestu domácího vězení, jeho výkonu a kontroly výkonu, se ustanovení jednotlivých právních řádů nijak diametrálně neodlišují a pokud tomu tak je, jde pouze o difference například co do nejvyšší zákonné výměry, anebo některé další, toliko drobné, systémové niance.

4.2 ALTERNATIVNÍ TRESTÁNÍ V RUSKU

Principy restorativní justice, a v návaznosti na ně tedy i alternativní tresty, mají své místo i v trestněprávním kodexu Ruské federace. Velmi zajímavým a vzhledem ke statistikám i poměrně využívaným institutem ruského trestního práva je „zastavení trestního řízení“ („termination of a criminal case“) pro trestný čin se zákonnou horní hranicí trestní sazby do 5 let, a to u pachatelů, u nichž jde o jejich první protiprávní jednání se znaky trestného činu. Dle článku 25 Trestněprocesního kodexu Ruské federace a článku 76 Trestního zákoníku Ruské federace se takový pachatel může „vyvinít“ ze své trestní odpovědnosti, pokud se ke spáchání trestného činu dozná, plně nahradí škodu, jíž způsobil trestným činem a bude se aktivně účastnit mediační komunikace

⁴⁶ Blíže k problematice: Hořák, J. *Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených*. Trestní právo, č. 12/2005, str. 8 – 10.

⁴⁷ Blíže k problematice: Klátik, J.: *Uplatňovanie trestu domáceho väzenia na Slovensku a v Čechách*. IN: Strémy, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Leges. Praha 2014, s. .

s poškozeným. K takovému postupu je nutný písemný souhlas pachatele i poškozeného (musí být splněny podmínky svobodně a vědomě projevené vůle a dobrovolnosti takového jednání).

V roce 2013 bylo v Rusku spácháno celkem 1 668 583 méně či středně závažných trestných činů, kolem 30% z trestních řízení o těchto deliktech bylo zastaveno z výše zmíněného důvodu. Ze všech zastavených trestních řízení v Rusku za rok 2013 jich bylo celých 80% zastaveno v souvislosti s dohodou a narovnáním mezi pachatelem trestného činu a poškozeným.⁴⁸

Samotný trest domácího uvěznění byl do ruského trestního práva implementován novelou s účinností od ledna 2010 a je upraven v článku 53 Trestního zákoníku Ruské federace jako „omezení svobody“ („restriction of liberty“). Za méně a středně závažné trestné činy lze tento trest uložit na dva měsíce až čtyři roky samostatně. Jako trest kumulativní lze domácí uvěznění uložit na šest měsíců až dva roky například spolu s trestem nucených prací nebo i s trestem odnětí svobody, a to i za závažnější trestné činy.

Konkrétní specifikace trestu a dalších uložených povinností je úkolem soudu, který může v rozhodnutí uložit pachateli, aby ve stanovený čas neopouštěl své obydlí, nenavštěvoval některá konkrétní místa nebo společenské akce, neměnil bydliště, nebo aby se jednou až čtyřikrát měsíčně hlásil kontrolujícímu úředníkovi. Také v Rusku vykonávají kontrolu odsouzených nejen pracovníci veřejné správy, ale slouží k ní i elektronické monitorovací zařízení ve formě náramku.

Podle čl. 53 odst. 5 Trestního zákoníku Ruské federace je možné trest „omezení svobody“ přeměnit na nepodmíněný trest odnětí svobody, a to v poměru 2:1 – každé dva nevykonané dny trestu odpovídají jednomu dni strávenému ve věznici.

Důvody zavedení nové právní úpravy byly v Rusku prakticky totožné s těmi, jež pohnuly s trestněprávní legislativou i v jiných zemích světa – zejména ekonomická výhodnost, snaha o resocializaci pachatele a jeho neumístění do věznice, pokud je tento postup důvodný z hlediska spáchaného trestného činu a osoby pachatele. Podle statistik Generální prokuratury Ruské federace bylo v roce 2013 uvězněno na 700 000 lidí, z nichž kolem 500 000 pachatelů spáchalo méně či středně závažné trestné činy, a nemuselo tedy být

⁴⁸ Viz.: Fedorkin, S.: *Home imprisonment and restorative justice in Russia*. IN: Strémy, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Leges. Praha 2014, s.

do věznice vůbec umístěno. Pouze 160 000 lidí bylo však v roce 2013 v Rusku odsouzeno k trestu „omezení svobody“. Vystává tedy otázka, proč je tento alternativní trest v Rusku poměrně málo využíván. Profesor M. Voskanyan k tomu uvádí, že justice v Rusku stále upřednostňuje represí pachatele a jeho izolaci ve vězení před jeho resocializací.⁴⁹ V tomto přístupu můžeme spatřit jasnou paralelu se smýšlením některých pracovníků justice v ČR. Domnívám se, že tato skepse k alternativnímu trestání jako celku, může být v Rusku i v ČR zakořeněna v zavedených zvycích a v trestní politice, která byla produktem totalitních režimů Komunistické strany Sovětského svazu, respektive Komunistické strany Československa. Tato neochota učit se a následně aplikovat něco nového je velikou překážkou většího uplatnění alternativních trestů, která musí být odstraněna – snad by pomohly kupříkladu vzdělávací programy, které by u pracovníků justice prohloubily znalosti této tematiky a tuto skepsi znegovaly. I na ruském příkladu je navíc znatelná nezbytnost elektronického monitorovacího systému. Ten samozřejmě u soudců umocní jejich přesvědčení o tom, že trest domácího vězení je s to pachatele napravit i být trestem přiměřeně tvrdým.

4.3 TREST DOMÁCIHO VĚZENÍ V RAKOUSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ

V rakouské trestněprávní úpravě si všimneme první odlišnosti od té české již při zkoumání rakouského pojetí této sankce. Naši jižní sousedé totiž koncipovali institut domácího vězení jako privilegovaný způsob výkonu trestu odnětí svobody. Už z tohoto důvodu nenajdeme právní úpravu domácího vězení v trestním zákoníku, nýbrž ve speciálním zákoně BGBI 144/1969 o výkonu trestu (Strafvollzugsgesetz), který zná pojem domácího vězení ve dvou smyslech: jako sankci za přestupek, spáchaný při výkonu trestu⁵⁰ a jako výkon trestu formou domácího vězení s elektronickým monitoringem, kdy se nepočítá s náhradními způsoby kontroly výkonu trestu.

Další zvláštnost rakouské úpravy tkví v nařizování výkonu tohoto trestu a participaci pachatele v procesu ukládání takto formovaného trestu. O nařízení

⁴⁹ Viz.: Voskanyan, M.: *Reconciliation corrupts law enforcement statistics*. IN: Advocate, The Journal, č.9/2010.

⁵⁰ Pro srovnání například český kázeňský trest umístění do samovazby a umístění do uzavřeného oddělení – viz. § 49 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

výkonu trestu odnětí svobody tímto privilegovaným způsobem totiž rozhoduje ředitel příslušné věznice, který tak může učinit pouze na základě návrhu odsouzeného, podaného ještě před nástupem do výkonu trestu nebo až po něm. Podle § 156c zákona o výkonu trestu musí být k uložení domácího vězení splněny další čtyři podmínky: uložený trest nepřevyšuje 1 rok (nebo existuje důvodná premisa, že pachatel bude do jednoho roku z výkonu trestu propuštěn (z toho vyplývá, že elektronicky monitorované domácí vězení může trvat maximálně jeden rok); pachatel musí disponovat s vhodným obydlím na území Rakouska, musí mít nějaké příjmy a být účasten na nemocenském pojištění; musí si obstarat písemný souhlas spolubydlících osob a musí zde též být předpoklady k tomu, že pachatel nebude tento trest zneužívat a bude jej řádně vykonávat (je zde tedy nutnost postupovat s přihlédnutím k okolnostem případu a osobě pachatele). V maximální možné sazbě trestu tedy vidíme další rozdíl oproti české právní úpravě. Je otázkou, který přístup je lepší, každopádně je však jasné, že v Rakousku je rozhodnutí o domácím vězení více vázáno na konkrétní trestný čin, jeho provedení a následky, na jeho závažnost a nebezpečnost.

Zákon o výkonu trestu obsahuje dvě omezení uložení výkonu trestu elektronicky monitorovaným domácím vězením. První z nich se týká odsouzení za některý z deliktů dle § 201 – § 207b (např.: § 201 „Vergewaltigung“ – znásilnění; § 202 „Geschlechtliche Nötigung“ – sexuální nátlak) rakouského trestního zákoníku je možné uložit výkon trestu prostřednictvím domácího vězení až poté, co si odsouzený odpykal alespoň polovinu (nebo alespoň 3 měsíce) uloženého trestu odnětí svobody. Druhé omezení se pak týká trestných činů proti sexuální integritě a sebeuvědomění a trestných činů proti tělu, životu nebo svobodě, pokud se jich pachatel dopustil pod vlivem jeho sexuálních pudů za účelem sexuálního uspokojení (viz. § 52a trestního zákoníku). Trest uložený za tyto trestné činy, lze vykonat formou elektronicky monitorovaného domácího vězení, jen když je možné předpokládat, že tato jistá benevolence nebude zneužita.

Obsah trestu je prakticky totožný s obsahem trestu podle českého trestního zákoníku (tedy zákaz vycházení v určitou dobu, povinnost nahradit škodu, další povinnosti a omezení, atd.). Pozoruhodné je ale ustanovení § 156b odst. 2 zákona o výkonu trestu, které nabádá k tomu, aby byla při vymezování podmínek výkonu trestu zohledněna „normální pracovní doba“. Toto

ustanovení je zvláštní zejména proto, že taková „normální pracovní doba“ standardně probíhá během dne. Osoby, které vykonávají své zaměstnání v noci, by tak mohli být znevýhodněny v tom, že jejich žádosti o nařízení výkonu trestu odnětí svobody elektronicky kontrolovaným domácím vězením nemusí být vyhověno.

Sankcí za porušení podmínek výkonu trestu je v Rakousku odvolání výkonu trestu formou domácího vězení a nařízení výkonu trestu ve věznici. Důvodem může být to, že pachatel ve výkonu trestu nevede řádný život, prohlásí, že už dále nebude dodržovat podmínky domácího vězení a v neposlední řadě i delší, než měsíční prodlení s placením nákladů výkonu trestu. Odvolání výkonu trestu formou domácího vězení bude i řešením situací spojených s odpadnutím podmínek, vyžadovaných k nařízení takového výkonu trestu, tedy například odvolání souhlasu spolubydlících osob, ztráta příjmů nebo ztráta obydlí. Podobné okolnosti (práce na směny, nevyhovující obydlí) odůvodňují neuložení trestu domácího vězení i v ČR.

Rakouská právní úprava trestu domácího vězení je tedy charakterizována zejména větší provázaností mezi trestem odnětí svobody a trestem domácího vězení, která spočívá v tom, že o povolení výkonu trestu formou domácího vězení nerozhoduje soud, ale ředitel příslušné věznice. Soud tedy uloží trest odnětí svobody s tím, že pokud to budou odůvodňovat okolnosti spáchaného trestného činu a profil pachatele, bude možná rozhodnuto o jeho výkonu formou domácího vězení.

Inspirativní pro českého zákonodárce by rakouská právní úprava mohla být hlavně v oblasti ochrany práv třetích osob (tedy v potřebě souhlasu osob spolubydlících s pachatelem s domácím vězením).⁵¹

4.4 TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ NA SLOVENSKU

Ani v zemi našich někdejších federálních partnerů nechtěli být pozadu oproti vyspělým západoevropským právním systémům a úprava alternativních trestů a konkrétně trestu domácího vězení ve slovenském trestním zákoníku nechybí. Slovenská legislativa v tomto ohledu dokonce předčila v rychlosti tu českou – trest domácího vězení byl vtělen do trestného zákona č. 300/2005 Z.z., s účinností od 1. 1. 2006. Už na první pohled nás na slovenské právní

⁵¹ Podrobněji např.: Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Leges, Praha 2014, str. 365 – 372.

úpravě tohoto trestu může zaujmout to, že je mnohem obecnější a ne tak široká jako v ČR, což se ostatně projevuje i v užší možnosti využití domácího vězení na Slovensku (v trest domácího vězení například na Slovensku nelze přeměnit trest peněžitý ani trest povinné práce). Účinnou úpravu tohoto trestu najdeme v § 53 trestního zákona (dále jen „trestní zákon“), respektive v § 435 zákona č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok (dále jen „trestní pořádek“).

Společným prvkem české i slovenské právní úpravy domácího vězení je možnost uložení tohoto trestu pouze za přečin, který je slovenským trestním zákoníkem definován stejně, jako tím českým. Na Slovensku lze domácí vězení uložit až na jeden rok a nelze jej uložit mladistvému pachateli.

Aplikační model trestu domácího vězení je však na Slovensku koncipován úžeji, než u nás – dle § 34 odst. 6 trestního zákona musí soud za všechny přečiny, jejichž horní hranice trestní sazby převyšuje pět let, uložit trest odnětí svobody. Z toho tedy vyplývá, že soud nemůže při ukládání trestu za nedbalostní přečin s horní hranicí trestní sazby převyšující pět let uložit trest domácího vězení, přičemž kumulace trestu odnětí svobody a trestu domácího vězení je ze zákona nepřípustná (§ 34 odst. 7 trestního zákona).

§ 53 trestního zákona dále vymezuje povinnost odsouzeného zdržovat se v čase určeném soudem na určeném místě s tím, že opustit jeho obydlí může odsouzený pouze z naléhavých důvodů a po předchozím souhlasu probačního a mediačního úředníka. Nehovoří se zde ale například o tom, jakým postupem má být doba, kdy se má odsouzený zdržovat v jeho obydlí, vymezena (tak jak je tomu např. v § 60 odst. 3 českého trestního zákoníku). Vymezení časového úseku, po který nesmí odsouzený opouštět obydlí, je tak pouze na úvaze soudu.

Slovenská právní úprava dále ani rámcově neřeší konflikt trestu domácího vězení s nedoknutelností obydlí a domovní svobodou, a ani s právy třetích osob – nevyžaduje totiž žádné vyjádření k trestu, a to ani od pachatele trestného činu, ani od osob s ním spolubydlících.

Na rozdíl od české právní úpravy je však jednou z podmínek výkonu trestu vedení řádného života a slovenský trestní zákon se dokonce věnuje i vymezení prostoru, v němž se odsouzený k trestu domácího vězení může pohybovat, když jej nedefinuje pouze jako „určené obydlí nebo jeho části“ (srov. § 60 odst. 3, věta první českého TZ), ale komplexněji jako „obydlí vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov“ (§ 53 odst. 2 trestního zákona), takže

odsouzený se nemůže v extrémním případě dostat do situace, kdy by porušil trest domácího vězení tím, že by pobýval kupříkladu v zahradě, přiléhající k domu.

Velmi pozoruhodný rozdíl mezi českou a slovenskou úpravou tkví v ústupku vůči odsouzenému v podobě dovoleného navštěvování bohoslužeb a náboženských shromáždění, který zná český trestní zákoník. Je zvláštní, že zrovna v ČR, kde se k některému z náboženství hlásí pouze 1,5 milionu⁵² obyvatel a religiozita je zde prakticky na nulové úrovni, je odsouzeným k trestu domácího vězení dána tato možnost některé z náboženství aktivně praktikovat. Na Slovensku je vliv církve a celková spiritualita obyvatelstva daleko větší, když bez vyznání je pouze 13,4 % z 5,5 milionu Slováků⁵³, a přesto nemá odsouzený k trestu domácího vězení na Slovensku právo navštěvovat při výkonu trestu náboženské akce.

Stejně tak, jako je tomu v drtivé většině právních řádů, je i na Slovensku s porušením podmínek výkonu trestu domácího vězení spojena sankce, která spočívá v přeměně trestu domácího vězení na nepodmíněný trest odnětí svobody. Jediný rozdíl k naší úpravě vidíme v poměru, podle něhož se na Slovensku přeměňuje – na každé dva zbývající dny trestu domácího vězení připadá jeden den odnětí svobody (viz. § 53 odst. 4 trestního zákona).

Právní úprava trestu domácího vězení v trestním pořádku je též obsažena pouze v jediném paragrafu (§ 435). Není bez zajímavosti, že dle § 435 odst. 3 trestního pořádku svědčí odsouzenému právo požádat po vykonání poloviny trestu o prominutí jeho zbytku. Na rozdíl od upuštění od vykonání zbytku ostatních trestů není však upuštění od vykonání zbytku trestu domácího vězení vázáno na zkušební dobu, což se jeví poněkud nelogicky.

Se zavedením elektronického monitorovacího systému na Slovensku počítají v průběhu roku 2015, stejně jako v ČR.

Na základě komparace českého a slovenského systému ukládání, výkonu a kontrolování trestu domácího vězení je možné dovodit, že jako zajímavá se jeví hypotetická situace, kdy by se jednotlivá ustanovení obou právních řádů v některých bodech doplňovala. Jako velmi pozitivní můžeme slovenskou právní úpravu hodnotit s ohledem na vtělení podmínky vedení řádného života

⁵² Viz.: <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/c/0B005170C8>. [Online]

⁵³ Viz.:

http://www.christnet.cz/clanky/4797/slovensko_zna_finalni_vysledky_scitani_lidu_z_roku_2011_ubylo_temer_370_000_katoliku.url. [Online]

jako podmínky výkonu trestu do trestního zákona, na širší a lépe vymezený termín „obydlí“, nebo s ohledem na institut možného upuštění od vykonání zbytku trestu. Tento institut by byl v českém prostředí ještě lépe využitelný, zvláště proto, že u nás lze trest domácího vězení uložit na výjimečně dlouhou dobu až dvou let.⁵⁴ Slovenská legislativa by se zase mohla inspirovat naší, dle mého správně podrobnější právní úpravou trestu domácího vězení. Zejména absence povinného vyjádření k trestu ze strany pachatele se jeví jako poměrně velký nedostatek slovenské právní úpravy – vždyť tímto trestem se zásadně zasahuje do osobní sféry odsouzeného i jeho osob blízkých.⁵⁵

⁵⁴ Viz.: Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 1. vydání. Leges, Praha 2011, str. 337.

⁵⁵ Podrobněji k tématu např.: Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 1. vydání. Leges, Praha 2011, str. 332 – 337; Kursová, J.: *Domácí vězení jako alternativní trest*. IN: Strémy, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Leges. Praha 2014, s. 318 – 329.

5. VÝKON TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ A DOHLED NAD ODSOUZENÝM

V této kapitole bude předmětem zkoumání a výkladu zejména to, jakou formou probíhá výkon trestu domácího vězení. V rámci rozboru této tematiky a dále též problematiky kontroly odsouzeného bude též řeč o zcela zásadní instituci, která se na tuto činnost specializuje – tedy o Probační a mediační službě ČR (dále jen „PMS“) – a zejména pak o konkrétních postupech probačních úředníků, které se týkají trestu domácího vězení. Z toho důvodu bude nutné se dotknout i skutečností, které samotnému výkonu trestu a jeho kontrole předcházejí – to jest případ zejména přípravy zprávy o poměrech pachatele (tzv. „soudní pomoci“ – viz. § 4 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě – dále jen „zákon o PMS“).

5.1 K HISTORII PROBACE A MEDIACE U NÁS

Jak známo, PMS byla zřízena speciálním zákonem o PMS s účinností od 1.1. 2001. Co ale tomuto kroku zákonodárce předcházelo?

Během období uvolnění komunistického režimu u nás v roce 1968 vzniklo při generální prokuratuře experimentální centrum, jehož předmětem činnosti byla práce s tzv. „sociálně nepřizpůsobivými občany“, včetně recidivistů. Pracovníky centra byli sociální kurátoři, profese tehdy zbrusu nová. Nedlouho na to začali na území ČSSR působit i kurátoři pro mládež, kteří se specializovali na mladistvé delikventy. Kurátory bychom mohli označit jako první probační úředníky. Sociální pracovníci dále pracovali například i ve vězeňství, kde bylo jejich úkolem umožňovat a zprostředkovávat například schůzky vězňů s jejich rodinnými příslušníky atp.

Normalizace, která přišla po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968, však znevala veškeré tyto snahy, a probace a mediace se staly znovu aktuálními až po roce 1989 a po pádu komunismu.

V roce 1991 byl zahájen jeden z prvních projektů, spojených s probací a mediací – „Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež“. S tímto projektem se v českém trestním právu objevily prvky zcela nové – cílem tohoto projektu bylo aktivní zapojení pachatele i poškozeného do dialogu prostřednictvím mediátorů a hlavně zde byla patrná snaha o to, aby si pachatel více uvědomoval negativní následky svého protiprávního jednání, odstranil je, nahradil škodu a snažil se o své zpětzapojení do společnosti.

Rok 1993 pak přinesl začlenění prvního alternativního institutu trestního řízení do trestního práva – šlo o podmíněné zastavení trestního stíhání. O tři roky později byly zavedeny instituty narovnání a nový alternativní trest obecně prospěšných prací. Téhož roku byla u okresních soudů po celé ČR vytvořena nová pracovní místa pro úředníky, kteří zajišťovali výkon trestu po administrativní a technické stránce. Tito vykonávali svou funkci na základě zákona č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících. Zde můžeme vidět paralelu se zavedením trestu domácího vězení, spočívající v unáhlenosti zákonodárce, který se ani v roce 1996, a ani v roce 2010 nezabýval absolutní nepřipraveností technického zázemí pro zavedení novinek do trestního práva. Po začlenění trestu obecně prospěšných prací neexistovala žádná veřejná instituce, která by zabezpečila agendu s tímto trestem spojenou (a o tuto práci se pak starali vyšší soudní úředníci), po přidání domácího vězení do katalogu trestů v roce 2010 zase neexistoval systém, který by efektivně zabezpečoval kontrolu výkonu trestu, a dnes proto již pátým rokem mohou soudy ukládat trest, který je ve stávající praktické podobě téměř nevyužitelný.

Výrazným hybatelem při procesech vzniku PMS byla katedra sociální práce Univerzity Karlovy, jejíž studenti a kantoři založili „Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici“ (dnes „Sdružení pro probaci a mediaci, o.s.“) a v roce 1999 spolu s „Institutem pro další vzdělávání soudců a státních zástupců“ vypracovali „Kvalifikační vzdělávací program pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby“. Takto bylo realizováno odborné vzdělávání budoucích pracovníků PMS. Sepsání zákona o PMS bylo jedním z dílčích bodů reformy trestní justice tehdejšího ministra spravedlnosti Otakara Motejla.⁵⁶

5.2 PROBACE A MEDIACE DLE ZÁKONA O PMS

Již § 1 zákona o PMS stanovuje, že ve věcech, projednávaných v trestním řízení, provádí úkony probace a mediace Probační a mediační služba ČR.

Zákonnou definici probace bychom našli v § 2 odst. 1 zákona o PMS. V kostce se jedná o provádění dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, o kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody a o sledování chování odsouzeného ve zkušební době.

⁵⁶ Blíže k tématu např.: Štern, P.: *Vývoj a společenský kontext vzniku probace a mediace v ČR*. IN: Štern, P., Ouředníčková, L., Doubrovová, D. (eds.): *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Leges, Praha 2010, str. 10 – 14.

Mediací se dle § 2 odst. 2 zákona o PMS rozumí zprostředkovávání dialogu mezi pachatelem trestného činu a poškozeným za účelem řešení konfliktního stavu, který vzniknul v návaznosti na spáchaný trestný čin.

5.3 VĚCNÁ PŮSOBNOST PMS

Vymezení kompetencí PMS najdeme samozřejmě také v zákoně o PMS, konkrétně v rozsáhlém § 4. „*Obecně lze říci, že činnost PMS je zvláštním typem sociální práce, prováděná v mezích stanovených zákonem.*“⁵⁷

§ 4 odst. 1 obecně klade PMS za úkol vytvářet předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo aby mohl být uložen trest nespojený s odnětím svobody. Dalším úkolem PMS je poskytovat obviněnému odborné vedení a pomoc tak, aby v budoucnu vedl řádný život.

V § 4 odst. 2 je obsažen demonstrativní výčet jednotlivých činností PMS.

Jako první je zde uvedena tzv. „soudní pomoc“, tedy obstarávání podkladů o osobě obviněného. Tato funkce PMS hraje klíčovou roli i při ukládání trestu domácího vězení

Dále zákon vymezuje jako jeden z úkolů PMS její mediační činnost. Ta má směřovat k využití některého z odklonů v trestním řízení – například podmíněného zastavení trestního stíhání, dohody o narovnání atd.

PMS má dále provádět i úkony spočívající ve vykonávání dohledu nad obviněným, v kontrole chování odsouzeného ve zkušební době a v kontrole výkonu trestů nespojených s odnětím svobody.

Současně má PMS pomáhat při odstraňování následků trestného činu, provádět úkony probace a mediace na základě pokynu orgánu činného v trestním řízení (v oblasti mediace i bez něj a na základě podnětu poškozeného či obviněného – potom musí PMS bezodkladně svou mediační činnosti oznámit a orgán činný v trestním řízení může rozhodnout, že věc se k mediaci nepředává), zjišťovat podklady k osobě obviněného a podílet se na prevenci kriminality. O případech, na něž by bylo vhodné aplikovat činnost PMS má PMS informovat orgán Policie ČR – včasný vstup probačního úředníka do trestního řízení je totiž velmi důležitým předpokladem skutečně efektivního využití potenciálu PMS a alternativ trestního řízení.

⁵⁷ Cit.: Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 1. vydání. Leges, Praha 2011, str. 359.

Zajímavým ustanovením je § 7 odst. 5 zákona o PMS, který zakazuje, aby tentýž probační úředník vykonával v téže věci úkony spojené s probací i s mediací.

V současné době má každý z probačních úředníků činných po ČR na starosti průměrně 80 až 120 klientů z řad trestním právem postihnutých osob.⁵⁸

5.4 NAŘÍZENÍ VÝKONU TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ A DOHLED NAD ODSOUZENÝM PŘI VÝKONU TRESTU

Problematice nařízení výkonu trestu domácího vězení jsme se již věnovali v kap. 3.4.2 a některé informace, uvedené v této kapitole, tak již budou čtenáři známy. Ještě jednou je třeba poznamenat, že jedním z nejdůležitějších podkladů pro odsuzující rozhodnutí a uložení trestu domácího vězení je předběžné šetření úředníka PMS, které samotnému meritornímu rozhodnutí předchází. Soud má díky tomuto šetření k ruce velmi potřebné informace, týkající se zaměstnání obviněného, bydliště obviněného a sociálního prostředí, v němž obviněný žije. Jen se znalostí těchto informací můžeme hovořit o efektivním uplatnění trestu domácího vězení.

V roce 2014 bylo provedeno 429 těchto předběžných šetření. Zajímavou statistikou, která potvrzuje jejich stěžejní důležitost, je podíl přeměněných trestů v případech, kdy bylo provedeno předběžné šetření PMS. V roce 2013 bylo přeměněno pouze 33 ze 166 trestů, jejichž uložení předcházelo předběžné šetření PMS a 13 ze 41 trestů, jejichž uložení nebylo podmíněno tímto šetřením.⁵⁹

Ještě před nařízením výkonu trestu nebo nejpozději na počátku výkonu trestu domácího vězení musí probační úředník seznámit obviněného/obžalovaného/odsouzeného a s ním spolubydlící osoby s podmínkami výkonu trestu a poučit tyto osoby o omezeních s kontrolou výkonu trestu spojených⁶⁰ (zejména o tom, že se vzhledem k tomu, že kontrolu lze zatím provádět jen namátkově, nabízí tyto namátkové kontroly zejména ve večerních a nočních hodinách, což může být poměrně nepříjemné).

Samotné nařízení pak vydává soud, zasílá jej PMS a odsouzenému a určuje v něm počátek výkonu trestu a místo výkonu trestu. Počátek výkonu trestu by měl soud vymezit s ohledem na nutné záležitosti, které si musí zařídit

⁵⁸ Zdroj: konzultace s ředitelkou PMS ČR, PaedDr. Jitkou Čádovou, 4. 3. 2015.

⁵⁹ Zdroj: konzultace s ředitelkou PMS ČR, PaedDr. Jitkou Čádovou, 4. 3. 2015.

⁶⁰ Viz.: § 3 vyhlášky č. 456/2009 Sb., o kontrole výkonu trestu domácího vězení.

odsouzený (viz. § 334a TŘ). O těchto záležitostech by se také měl informovat probační úředník a pomoci soudu, aby tuto „lhůtu“ vymezil tak, aby byla přiměřeně dlouhá. V případě, že v trestním příkazu nebo v rozsudku není stanoveno jinak, je součástí poučení v rámci nařízení výkonu trestu i vymezení časového období, v němž se musí odsouzený zdržovat na určeném místě - ve dnech pracovního volna a pracovního klidu musí odsouzený tuto povinnost dodržovat po celý den, v ostatních dnech v době od 20:00 hodin do 05:00 hodin. Součástí poučení je dále například stanovení povinnosti odsouzeného informovat soud v případě, že mu bude známo, že nebude moci plnit podmínky výkonu trestu domácího vězení. Právem odsouzeného je naopak možnost se během výkonu trestu kdykoliv obrátit na PMS s žádostí o pomoc či o radu, související s kontrolou výkonu trestu.

Úkolem probační a mediační služby je pak hlavně kontrola řádného výkonu trestu domácího vězení, která spočívá zejména

- a) v provádění namátkových kontrol probačním úředníkem v místě výkonu trestu.
- b) V užití elektronického kontrolního systému, s nímž naše účinná trestněprávní úprava počítá, ale jehož projekt ještě nebyl zrealizován.
- c) Ve vedení dokumentace o všech úkonech spojených s kontrolou,
- d) ve vyhodnocování plnění soudem uložených přiměřených omezení a povinností,
- e) v prověřování, zda odsouzený nahrazuje způsobenou škodu a zda plní výchovná opatření,
- f) v prověřování důvodů porušení podmínek trestu a
- g) v informování soudu o porušení podmínek výkonu trestu nebo neplnění přiměřených omezení a povinností nebo neplnění výchovných opatření.⁶¹

Dle pokynu ředitele PMS č. 4/2010⁶² (část C) si frekvenci namátkových kontrol stanovuje sám probační úředník s tím, že si musí vyhodnotit rizika případného maření výkonu trestu a návštěvy u odsouzeného by pak měly proběhnout minimálně třikrát měsíčně. Probační úředník si může ke kontrole vyžádat asistenci Policie ČR, požadovat vstup do obydlí odsouzeného ale může při kontrole pouze sám probační úředník (§ 334b TŘ). Úředník PMS se

⁶¹ § 1 vyhlášky č. 456/2009 Sb., o kontrole výkonu trestu domácího vězení.

⁶² Metodický postup úředníků a asistentů PMS ČR v oblasti zajištění podkladů pro možnost uložení a výkonu kontroly trestu domácího vězení.

při kontrole musí prokázat služebním průkazem, o prokázání totožnosti může požádat i odsouzeného (§ 2 vyhlášky č. 456/2009 Sb., o kontrole výkonu trestu domácího vězení, dále jen „vyhláška“). Do určité míry je možné nahradit některé osobní návštěvy kontrolou prováděnou přes pevnou telefonní linku (kontrola prostřednictvím telefonátu na mobilní telefon by zde neměla smysl). Probační úředník by ale musel perfektně znát hlasový projev odsouzeného, což je při počtu klientů PMS prakticky nemožné.⁶³

§ 4 vyhlášky vyžaduje na odsouzeném součinnost s probačním úředníkem při výkonu trestu, která spočívá zejména ve vpuštění úředníka do obydlí a v umožnění toho, aby probační úředník zkontroloval, zda je odsouzený přítomen v konkrétním čase na konkrétním místě. V praxi kontrola probíhá tak, že probační úředník zazvoní v bydlíšti odsouzeného a ten se mu prokáže občanským průkazem a podepíše protokol o kontrole. Odsouzený musí s úředníkem PMS spolupracovat i při kontrole dodržování přiměřených omezení a povinností nebo výchovných opatření a při kontrole toho, zda a jak odsouzený nahrazuje škodu poškozenému. Odsouzený může zase probačního úředníka žádat o pomoc s řešením problémů, týkajících se výkonu trestu domácího vězení.

Záznam o namátkové kontrole obsahuje kromě údajů o odsouzeném datum a čas kontroly, údaj o přítomnosti či nepřítomnosti odsouzeného v místě výkonu trestu, podpis odsouzeného (pokud je v době kontroly přítomen v určeném obydlí) a podpisy probačních úředníků, kteří kontroly provádí zpravidla ve dvou. Pokud je součástí trestu například i povinnost zdržet se konzumace alkoholických nápojů, je v záznamu o namátkové kontrole uveden i výsledek testu na přítomnost alkoholu v těle odsouzeného.

Pokud probační úředník shledá, že byly porušeny podmínky výkonu trestu, měl by vzniklou situaci nejdříve projednat s odsouzeným (§ 6 odst. 1 vyhlášky). Je totiž zcela reálně možné, že odsouzený podmínky výkonu trestu porušil z důležitých důvodů (viz. § 60 odst. 3 TZ), například vážnějších zdravotních komplikací sebe nebo osoby blízké. Je-li potvrzeno podezření probačního úředníka na porušení podmínek výkonu trestu, musí tento bezodkladně informovat o nastalé situaci soud. Pak bude zpravidla soudem uložen náhradní trest odnětí svobody, a to v poměru 1:1 (jeden den

⁶³ Srov. např.: Navrátilová, J: *Trest domácího vězení*. IN: Jelínek, Jiří (ed.): *O novém trestním zákoníku. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké právnické dny, květen 2009, trestněprávní sekce*. Nakladatelství Leges. Praha 2009.

nevykonaného trestu domácího vězení je nahrazen jedním dnem ve výkonu trestu odnětí svobody).

5.5 ELEKTRONICKÝ MONITOROVACÍ SYSTÉM PRO TRESTNÍ JUSTICI V ČR

Elektronický monitoring je jedním z hlavních předpokladů skutečně efektivního využití trestu domácího vězení. I když se zřídka objevuje argumentace, že elektronický monitorovací systém se ani nevyplatí zavádět, jelikož je trest domácího vězení se prakticky neukládá, musíme si uvědomit, že ve skutečnosti se má situace přesně opačně – trest domácího vězení se prakticky neukládá proto, že chybí efektivní kontrolní systém. Ani fakt, že v roce 2013 se poměrně zásadně snížila procentuální hodnota vyjadřující celkovou využitelnost věznic pro výkon vazby i trestu odnětí svobody (v roce 2011 byly věznice naplněny na 114,27 %; v roce 2012 na 111,59% a v roce 2013 na 77,74%⁶⁴), by neměl příslušné osoby odradit od zrealizování projektu elektronického monitoringu odsouzených. Bylo to totiž způsobeno zejména rozsáhlou amnestií tehdejšího prezidenta ČR Václava Klause, z čehož plyne, že statistiky Vězeňské služby ČR jsou tímto aktem hlavy státu velmi zkreslené.

Připomeňme si, že v zásadě existují dva typy elektronického monitoringu: radiofrekvenční monitoring a GPS monitoring.

Radiofrekvenční monitoring se zakládá na vysílání radiového signálu. Vysílač v podobě náramku je umístěn na těle kontrolované osoby. Tento náramek nepřetržitě vysílá signál, který zachycuje přijímač, umístěný zpravidla v obydlí kontrolovaného. Jakmile se signál přeruší, je o tom bleskově vyrozuměno řídicí centrum a na místo je vyslán kontrolní pracovník, aby ověřil, zdali došlo k narušení signálu z důvodu porušení podmínek kontroly a jakým způsobem a z jakého důvodu se signál přerušil. Tato metoda je méně nákladná.⁶⁵

Technologie GPS monitoringu („global positioning system“) je modernější variantou kontroly. Kontrolovaná osoba má na svém těle umístěn náramek,

⁶⁴ Viz. *Statistické ročenky vězeňské služby*. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>. [Online]

⁶⁵ Viz. Bales, W. (et al.): *A Qualitative and Quantitative Assessment of Electronic Monitoring*. The Florida State University, Center for Criminology and Public Policy Research, 2010, str. 21 a 22. Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/230530.pdf>. [Online]

který je propojen se sledovacím zařízením, jež musí mít kontrolovaný také neustále při sobě. Ve sledovacím zařízení je zabudován mobilní telefon, jehož prostřednictvím celé zařízení komunikuje se satelitem. Satelit pak odesílá řídicímu centru přesné údaje o aktuální pozici kontrolovaného v reálném čase (aktivní GPS monitoring), anebo jsou informace o pohybu kontrolovaného ukládány a každých 24 hodin se vyhodnocují (pasivní GPS monitoring). Větší přesnost tohoto systému pak jde na úkor jeho vyšších nákladů.⁶⁶

V České republice aktuálně stále není výkon trestu domácího vězení kontrolován prostřednictvím elektronického monitorovacího systému, ale určité dílčí pokroky v převedení tohoto projektu do praxe registrovat můžeme.

V březnu 2010 bylo Ministerstvem spravedlnosti ČR vyhlášeno výběrové řízení na provozovatele elektronického monitoringu s tím, že vítěz dostane tuto zakázku na dobu deseti let a monitoring bude v praxi fungovat již od roku 2011. Kvůli nesrovnalostem v zadávací dokumentaci, díky nimž nebylo možné objektivně vybrat nejvýhodnější nabídku, vydal Úřad pro ochranu hospodářské soutěže předběžné opatření, jímž zakázal Ministerstvu spravedlnosti ČR uzavřít v této věci smlouvu. V srpnu 2010 tedy tehdejší ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil výběrové řízení zrušil⁶⁷. Očekávání realizace elektronického systému pro kontrolu odsouzených ve výkonu trestu domácího vězení se tak přesunula na rok 2013. Změnu však nepřinesly ani roky 2013 a 2014, a tak i v první polovině roku 2015 tento systém stále není funkční. V roce 2013 totiž zhatila další již vypsané výběrové řízení amnestie Václava Klause, která se dotkla samozřejmě i odsouzených k trestu domácího vězení⁶⁸, v roce 2014 zase poznamenaly a pozastavily snahy o zavedení elektronického monitoringu spory mezi bývalou ministryní spravedlnosti prof. Válkovou a tehdejším náměstkem pro vězeňství a trestní politiku a bývalým ředitelem PMS Pavlem Šternem, který stál u zrodu české Probační a mediační služby.⁶⁹ Je velmi smutné, že takto prospěšný institut se nepodařilo prosadit evidentně zejména

⁶⁶ Viz. Bales, W. (et al.): *A Qualitative and Quantitative Assessment of Electronic Monitoring*. The Florida State University, Center for Criminology and Public Policy Research, 2010, str. 22 a 23. Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/230530.pdf>. [Online]

⁶⁷ Viz.: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5280&d=311253>. [Online]; <http://www.uohs.cz/cs/verejne-zakazky/sbirky-rozhodnuti/detail-9662.html>. [Online]

⁶⁸ Viz.: <http://tn.nova.cz/clanek/zpravy/domaci/vezni-s-elektronickymi-naramky-budou-za-rok-odhaduje-ministerstvo.html>. [Online]

⁶⁹ Viz.: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/277074-valkova-odvolala-sterne-sobotka-ji-dava-posledni-sanci/>. [Online]

kvůli politickým a osobním nesrovnalostem mezi činiteli v rezortu spravedlnosti.

Situace se poněkud zlepšila koncem roku 2014, kdy nový náměstek pro vězeňství a trestní politiku Vladimír Zimmel jmenoval pracovní skupinu EMSON (jíž tvoří zástupci Ministerstva spravedlnosti, PMS, Vězeňské služby ČR a Institutu pro kriminologii a sociální prevenci)⁷⁰, která má za úkol v součinnosti s PMS vybrat nejvýhodnější nabídku na provozování elektronického monitorovacího systému a určit rozsah využívání systému. V lednu 2015 pak Vladimír Zimmel pověřil PMS realizací veřejné zakázky k projektu elektronického monitorovacího systému pro trestní justici. PMS je tedy novým veřejným zadavatelem této zakázky, 2. 1. 2015 byla tato zakázka již zveřejněna ve Věstníku veřejných zakázek. Předpokládaná cena systému ve Věstníku zveřejněna není uvedena, Zimmel však pro její financování počítá i s penězi z evropských fondů. Projekt je zatím ve fázi vypracování studie proveditelnosti. Tato studie, jíž provádí společnost KPMG Česká republika, s.r.o., má zanalyzovat současné možnosti elektronického monitoringu a dle zadání PMS doporučit nejvhodnější technologické řešení monitorování, a to i na základě komparace se zahraničními modely monitorování. Cílem projektu je, aby rutinní kontrolní procesy zajišťoval monitorovací systém a probační úředníci se tak mohli soustředit na koncepční práci s delikventy, a dále logicky permanentní kontrola lidí k tomu určených aplikací trestního práva a shromažďování co možná nejobektivnějších informací pro soud. Monitorovací systém pak nemá sloužit jen ke kontrole odsouzených k trestu domácího vězení, ale i ke kontrole odsouzených ve zkušební době po podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, má být využit i při náhradě vazby, ke kontrole dodržování přiměřených povinností a omezení jako kumulativních opatření při nahrazení vazby některým z institutů trestního řádu na kontrolu pracujících vězňů či k dohledu nad pacienty propuštěnými z ústavního léčení.⁷¹ Zvažuje se využití GPS monitoringu, k tomu by však bylo nutné změnit platnou a účinnou právní úpravu trestu domácího vězení⁷².

⁷⁰ Viz.: <http://www.egov.cz/clanky/pracovni-skupina-emson-elektronicke-naramky-pro-vezne-znovu-ve-hre>. [Online]

⁷¹ Zdroj: konzultace s ředitelkou PMS ČR, PaedDr. Jitkou Čádovou, 4. 3. 2015.

⁷² Viz.: <http://plzen.cz/ministerstvo-spravedlnosti-priprava-projektu-elektronickeho-monitorovaciho-systemu-pro-trestni-justici-vstoupila-do-dalsi-faze-28384/>. [Online]; <http://www.ceska-justice.cz/2015/01/probacni-a-mediacni-sluzba-ohlasila-verejnou-zakazku-na-elektronicke-naramky/>. [Online]

Záležet také bude na studii proveditelnosti a doporučení společnosti KPMG Česká republika, s.r.o.

5.6 EXPERIMENTÁLNÍ PILOTNÍ PROJEKT PMS „ELEKTRONICKÝ MONITORING ODSOUZENÝCH“

V rámci příprav na zavedení elektronického monitorovacího systému uskutečnila PMS v roce 2012 s podporou Ministerstva spravedlnosti ČR experiment „Elektronický monitoring“. Ve veřejné zakázce na zkušební provoz tehdy zvítězila společnost 3M Česko, spol. s.r.o. Tato společnost zabezpečuje elektronický monitoring odsouzených v mnoha zemích světa, a proto má s tímto systémem řadu praktických zkušeností.

Projektu se zúčastnilo celkem 43 osob, v rámci experimentu se ověřovalo a provádělo následující:

- montáž a demontáž monitorovacího zařízení
- provoz monitorovacího centra
- funkčnost monitorovacích zařízení včetně simulace porušení výkonu trestu
- spolupráce s dodavatelem při správě a servisu systému
- personální zajištění ze strany PMS na zajištění provozu monitoringu
- účinnost kombinace monitoringu a osobního kontaktu s odsouzenými
- spolupráce a součinnost s orgány činnými v trestním řízení.

Ze Závěrečné zprávy o experimentu je patrné, že vlastně nejdůležitější činnost probíhá již před samotným uložením trestu domácího vězení – stran obydlí, jeho členitosti a vhodnosti k výkonu trestu a osoby obviněného a prostředí, v němž žije, je nutné provést důkladné předběžné šetření.

K účelům experimentu byl využit radiofrekvenční elektronický monitoring, instalace (zabrala cca. 30 minut) i deinstalace (zabrala cca. 15 minut) tohoto systému v obydlí odsouzeného se ukázala jako poměrně jednoduchá a časově nenáročná. Experiment přinesl dále například poznatek, že při využití tohoto typu kontroly je nutné, aby pracovníci monitorovacího centra měli k ruce co nejpřesnější popis konkrétních obydlí, v nichž probíhá výkon trestu. Jen tak lze totiž s určitou vyšší mírou jistoty předběžně potvrdit či vyvrátit sporná porušení podmínek výkonu trestu (například při telefonátu od pracovníka monitorovacího centra, který chce zjistit, zda odsouzený opustil

či neopustil obydlí, může odsouzený tvrdit, že byl například v dílně či v garáži, ale pracovník při prozkoumání popisu obydlí zjistí, že zde žádná dílna či garáž není, atp.).

Monitorovací systém společnosti 3M se dá na podkladu Závěrečné zprávy o experimentu označit za spolehlivý. Dle PMS porušili podmínky výkonu trestu 4 sledovaní z celkových 43. Monitorovací systém všechna porušení odhalil, spolehlivost technologie byla dále ověřována častými namátkovými kontrolami, při nichž se neprokázalo, že by došlo k nějakému systémem neodhalenému porušení podmínek výkonu trestu. Jediné problémy, které s monitorovacím systémem během experimentu vznikly, byly spojeny s nutností reinstalace celého systému – šlo tedy o případy, kdy se nezdařila instalace první.

Zkušební provoz elektronického monitorovacího systému prokázal, že jde o komplexní a efektivní způsob, jak zajistit kontrolu výkonu trestu domácího vězení odsouzenými, a že je tedy nutné jeho zavedení.

I s ohledem na výše zmíněný experiment je poněkud zarážející informace, že Ministerstvo spravedlnosti uvažuje o zavedení GPS systému, nikoliv tedy systému radiofrekvenčního. S GPS systémem monitoringu totiž v ČR nejsou potřebné zkušenosti, a tak vyvstává obava z toho, jak bude systém fungovat. Data, která byla získána při zkušebním provozu v roce 2012 by navíc přišla vniveč a zaváděl by se systém, který nebyl vyzkoušen (další experimentální provoz, tentokrát GPS systému, je dle mého názoru v nynější době nesmyslný). Navíc je GPS systém nezanedbatelně nákladnější, takže jeho zavedení příliš nekoresponduje s konstantními úspornými opatřeními české výkonné moci.

6. PŘÍKLADY Z PRAXE A JUDIKATURY

V tomto, úvodním oddílu praktické části práce, se budeme věnovat případové studii vybraných trestněprávních kauz, v nichž byl uložen trest domácího vězení. Na podkladě skutečných příkladů si nastíníme, jak je teoretická právní úprava orgány činnými v trestním řízení a PMS převáděna do praxe.

Jména všech stran trestního řízení a dalších zúčastněných a pomocných osob zůstanou pro potřeby této práce anonymními.

Podklady pro tuto část práce byly poskytnuty Probační a mediační službou ČR.

- Případová studie č. 1

V této trestní věci byla na obviněného „AB“ podána obžaloba pro pokus přečinu ublížení na zdraví dle § 21 odst. 1 a § 146 odst. 1 a 2, písm. c) TZ, jelikož pod vlivem alkoholu napadl slovně i fyzicky poškozeného „CD“ a zaútočil na něj zavíracím nožem. PMS byla soudem následně požádána o vypracování předběžné zprávy k osobě obviněného ve smyslu ustanovení §314c TŘ. Vypracování této zprávy trvalo PMS v tomto případě sedm dní.

Stanovisko PMS k osobě obviněného obsahovalo všechny údaje potřebné k uložení trestu domácího vězení, tedy údaje o rodinné (rodinný stav) a finanční situaci (výše mzdy nebo důchodu; výše dluhů), o zaměstnání a obydlí obviněného (stav obydlí, jeho velikost; údaje o zvonku, o možnostech dopravy na místo a parkování v místě) i o jeho sociálních vazbách a způsobech trávení volného času. Dále byl ve stanovisku popsán průběh mediace mezi obviněným a poškozeným, kdy obviněný aktivně spolupracoval s PMS a snažil se o spolupráci i s osobou poškozeného, který však na oslovení nijak nereagoval. PMS ve stanovisku doporučila uložení trestu domácího vězení a vzhledem k tomu, že byl pokus přečinu spáchán pod vlivem alkoholu, navrhla PMS i uložení přiměřeného omezení, spočívajícího ve zdržení se konzumace alkoholických nápojů obviněným. Ke stanovisku PMS bylo přiloženo poučení o výkonu trestu domácího vězení, jehož se obviněnému dostalo, záznam z návštěvy v místě bydliště obviněného a slib obviněného k uložení trestu domácího vězení. Předběžná zpráva PMS se zabývá i možnými riziky výkonu trestu (v tomto případě byli tímto rizikem lidé bez domova, scházející se před místem výkonu trestu a požívající zde alkoholické nápoje).

O deset dní později byl vydán trestní příkaz, jímž byl obviněnému uložen trest domácího vězení dle § 60 odst. 1, 2 a 3 TZ ve výměře šesti měsíců a dle § 60 odst. 4 TZ byla obviněnému uložena povinnost zdržovat se po dobu výkonu trestu v určeném obydlí, a to v pracovní dny od 18:00 do 7:00 hodin a ve dnech pracovního klidu a pracovního volna od 14:00 do 8:00 hodin.⁷³ Dle § 60 odst. 5 TZ bylo za použití § 48 odst. 4 TZ uloženo přiměřené omezení spočívající ve zdržení se konzumace alkoholických nápojů po dobu výkonu trestu domácího vězení obviněným.

Po právní moci trestního příkazu a nařízení výkonu trestu (§ 334a TŘ) sdělila PMS soudu, že se odsouzený přestěhoval. PMS tedy znovu provedla šetření v novém bydlišti odsouzeného a výkon trestu domácího vězení byl znovu nařízen soudem.

Po uplynutí trestu zaslala PMS soudu závěrečnou zprávu o průběhu výkonu trestu domácího vězení. Ve zprávě PMS konstatovala, že odsouzený se v průběhu výkonu trestu při namátkových kontrolách vždy osvědčil, a ani na základě pravidelných namátkových testů na přítomnost alkoholu v dechu neodhalila porušení podmínek výkonu trestu. Celkem bylo během šesti měsíců, během nichž byl odsouzený ve výkonu trestu domácího vězení, provedeno 41 namátkových kontrol a v plnění trestu nebyly zjištěny žádné nedostatky. V tomto případě tedy odsouzený vykonal trest řádně.

Výše popsaná kauza by mohla směle sloužit jako pomyslný manuál toho, jak se má v praxi postupovat, aby účinnost uložené alternativní sankce byla co nejvyšší.

- Případová studie č. 2

Označíme-li postup orgánů činných v trestním řízení a PMS v předešlém případě za příkladnou, nebudeme daleko od pravdy. Na následující praktické ukázce si naopak můžeme demonstrovat některá pochybení, která proces ukládání alternativních sankcí doprovázejí, ale docházet by k nim určitě nemělo.

V tomto trestním řízení byla obviněná „EF“ obžalována z přečinu krádeže dle ustanovení § 205 odst. 2 TZ, jehož se měla dopustit tím, že v supermarketu odcizila potraviny a tohoto jednání se měla dopustit přesto, že byla

⁷³ Zde se projevuje možnost aplikace soudního uvázení a vymezení časového horizontu, kdy je odsouzený povinný zdržovat se ve svém obydlí, ve vztahu ke konkrétnímu obviněnému.

pravomocným trestním příkazem z téhož roku odsouzena pro přečin krádeže dle § 205 odst. 2 k trestu odnětí svobody v trvání osmi měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu dvou let.

Po podání obžaloby následovalo hlavní líčení a odsuzujícím rozsudkem byl uložen trest domácího vězení dle § 60 odst. 1, písm. a) ve výměře šesti měsíců a dle ustanovení § 60 odst. 4 TZ byla obžalovaná uložena povinnost zdržovat se v určeném obydlí mimo pracovní dobu, kterou měl vymezit zaměstnavatel až dodatečně.

K projednání PMS byla věc nesprávně předložena až po právní moci rozsudku. PMS provedla šetření a soud pak usnesením vymezil dobu, v níž se měla odsouzená zdržovat na určené adrese a nařídil výkon trestu dle § 334a TR.

Na základě závěrečné zprávy PMS o průběhu výkonu trestu se pak ukázalo, že odsouzená nebyla přítomna v určeném obydlí při třech ze dvaadvaceti namátkových kontrol. V průběhu výkonu trestu byla navíc znovu odsouzena pro přečin krádeže a byl jí uložen trest obecně prospěšných prací ve výměře tři set hodin (§ 63 odst. 1 TZ).

PMS však přesto nenavrhl přeměnit zbytek trestu domácího vězení v nepodmíněný trest odnětí svobody, což odůvodnila tím, že v takovém případě by odsouzená přišla o zaměstnání, a tedy o jediný zdroj obživy, což by jí po návratu z vězení opět dovedlo k dalšímu páchání trestné činnosti.

Z tohoto příkladu je jasně patrné, že je nezbytné nařídít PMS šetření k osobě pachatele ještě před tím, než je jednáno před soudem a je uložen trest. Kdyby soud postupoval správně, mohl se o evidentní recidivě pachatelky přesvědčit již před nařízením hlavního líčení ve věci, a v něm poté uložit trest lépe odpovídající celkovému profilu pachatelky. V neposlední řadě by si též ušetřil mnohé administrativní průtahy spojené s další trestnou činností pachatelky a následným přeměňováním různých alternativních trestů, které byly pachatelce zjevně opět bez dostačujícího šetření uloženy.

7. ANKETA MEZI SOUDCI: DŮVODY MINIMÁLNÍHO UKLÁDÁNÍ TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ

V této části se budeme zabývat vyhodnocením ankety, která se týkala trestu domácího vězení, a jejímiž respondenty byli někteří trestní soudci pražských soudů, kteří odpovídali anonymně. Předmětem ankety bylo odpovědět na následující otázky:

- 1. Jaký je Váš názor na trest domácího vězení, v čem spatřujete jeho hlavní pozitiva a negativa?*
- 2. Co je dle Vás důvodem tak malé frekvence ukládání tohoto trestu?*
- 3. Je podle Vás tento trest dostatečně účinný?*
- 4. Motivuje uložení trestu domácího vězení dostatečně odsouzeného k tomu, aby jej poctivě vykonal, a aby se zdržel pozdější recidivy trestné činnosti?*
- 5. Dokážete si představit, že by byl trest domácího vězení v budoucnu ukládán i za zločiny, nebo by byl např. alternativou nahrazující vazbu?*
- 6. Je podle Vašeho názoru efektivní a dostačující kontrola odsouzených při výkonu trestu domácího vězení, kterou provádí pouze příslušníci Probační a mediační služby? Jaký systém kontroly by byl dle Vás nejlepší?*
- 7. Je sledování (jakékoliv) odsouzeného při výkonu trestu domácího vězení slučitelné s ústavními zásadami lidské důstojnosti, nedoknutelnosti obydlí a soukromí odsouzeného?*

Hlavním motivem k vytvoření této krátké ankety byla snaha zjistit, co je důvodem tak malé frekvence ukládání tohoto trestu, a také shromáždit názory některých soudců na trest domácího vězení.

Respondenty bylo celkem čtrnáct trestních soudců pražských soudů, jejichž jména i jejich konkrétní pracoviště zůstanou pro účely této práce anonymními.

Obecně se dá k anketě uvést, že byla určitě platným podkladem pro tuto práci a do značné míry potvrdila některé již výše zmíněné skutečnosti, týkající se zejména hodnocení trestu domácího vězení z hlediska jeho účinnosti a celkové funkce v sankčním systému českého trestního práva.

Úvodem je ještě dlužno podotknout, že vzhledem k velké pracovní vytíženosti byli odpovědi soudců spíše ve formě jednotlivých bodů, nikoliv tedy ve formě souvislého textu.

Ad. otázka č. 1:

První informací, kterou můžeme vyvodit z odpovědí dotazovaných, je fakt, že trest domácího vězení je mezi soudci vnímán spíše pozitivně. Pouze jeden z dotazovaných k otázce č. 1 uvedl, že s tímto trestem žádná pozitiva spojená nejsou. Budeme-li hovořit o konkrétních kladech domácího vězení, pět ze čtrnácti dotazovaných uvedlo jako pozitivum nižší náklady na osobu ve výkonu trestu domácího vězení oproti nákladům na osobu ve výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Čtyři z dotazovaných pak v rámci této „ekonomické výhodnosti“ trestu uvedli i její další aspekt – nepřerušenu výdělečnou činnost odsouzeného, který tak pomáhá nejen své rodině, ale samozřejmě přispívá i státu. Dalším vícekrát zmíněným kladem trestu bylo nezpřetrhání sociálních a rodinných vazeb odsouzeného (6 ze 14 respondentů). Dalšími kladnými faktory, které byly ale zmíněny pouze zřídka, jsou dle ankety jednak pozitivní působení probačních úředníků na odsouzeného (dva dotazovaní), což usnadňuje jeho resocializaci, a za druhé odlehčení přeplněným věznicím (jeden respondent).

Stran negativ nebyly odpovědi příliš rozličné. Nejčastěji uváděným záparem trestu byla celková neúčinnost trestu, spojená s jeho nedostačující kontrolou a velkou pravděpodobností porušení podmínek jeho výkonu (9 z 14 respondentů) a obecněji to, že domácí vězení není vůbec vnímáno jako trest (2 z 14 respondentů). Trestu domácího vězení byla dále vytýkána jeho malá využitelnost nebo zátěž, již tento trest představuje pro rodinu odsouzeného. Ve výčtu negativ se dokonce vyskytnula i nutnost požadovat písemný souhlas pachatele s uložením trestu – stát by se dle jednoho z respondentů neměl s pachateli trestných činů na ničem domlouvat nebo vyžadovat jejich souhlas s uložením trestu a písemný slib.

Ad. otázka č. 2:

Celkem více než polovina (konkrétně 8 ze 14) dotazovaných se domnívá, že hlavním důvodem, proč se tento trest tak málo ukládá, je nedostačující systém kontroly výkonu trestu. Důvodem nízkého počtu odsouzených k tomuto trestu je dle dotazovaných soudců i nevyhovující typologie pachatelů (lidé bez domova, bez zaměstnání, nebo pracující na směny) a neúčinnost trestu. Dva z dotazovaných vidí jako příčinu minimálního využití trestu

„strach z nového“, tedy již výše několikrát zmíněnou skepsi soudců k trestu domácího vězení.

Ad. otázka č. 3:

Pět ze čtrnácti respondentů se shodlo na tom, že tento trest může být účinný jen v případě, že se uloží ve správném a vyhovujícím případě, a to pachatelům „méně narušeným“ (rozumějme méně narušeným trestnou činností a kriminogenním prostředím věznic). Pětkrát se v anketě objevila negativní odpověď na tuto otázku. Za zmínku ale stojí jedna konkrétní z těchto odpovědí, kdy respondent odůvodnil neúčinnost trestu domácího vězení tím, že ve všech případech, kdy jej udělil (vyjma jednoho, kdy byl trest prominut na základě amnestie v roce 2013), byli porušeny podmínky jeho výkonu (např. nadměrnou konzumací alkoholu odsouzeným, čímž tento porušil přiměřená omezení, uložená kumulativně k trestu) a trest byl následně přeměněn na nepodmíněný trest odnětí svobody. Nemohu se ubránit dojmu, že zde došlo k pochybení některého z orgánů činných v trestním řízení, jelikož v takových případech téměř jistě dostačující předběžné šetření probačního úředníka buď neproběhlo vůbec, nebo v nedostatečné míře. Tyto faktory, odůvodňující neuložení trestu domácího vězení, by téměř jistě musely být odhaleny právě při předběžném šetření probačního úředníka, jehož zásadní důležitost jsme konstatovali v kap. 5.3.

Čtyři respondenti odpověděli, že neví, zda je trest domácího vězení dostatečně účinný.

Ad. otázka č.4:

Většina odpovědí na tuto otázku by se dala označit za odpovědi kladné. Čtyři z dotazovaných si myslí, že odsouzený je určitě dostatečně motivován, aby trest vykonal řádně (pokud jde o „mimořádné“ pachatele); dalších šest soudců ve své odpovědi zdůraznilo, že základem je uložení trestu ve vyhovujícím případě – pokud tomu tak je, pak je dle odpovědí soudců pachatel dostatečně motivován, aby se vynosnažil nabízenou šanci využít. Další čtyři z respondentů pak byli toho názoru, že záleží hlavně na odsouzeném a na jeho vůli vykonal trest bez excesů, což samozřejmě koresponduje i s výběrem typologicky vyhovujícího pachatele, u něhož se dá předpokládat, že podmínky

trestu nebude porušovat. Jeden z respondentů odpověděl na otázku negativně; jednou se objevila i neutrální odpověď „nevím“.

Ad. otázka č. 5:

U této otázky se dvanáct ze čtrnácti odpovídajících shodlo, že si nedokáže představit situaci, kdy by bylo možné uložit trest domácího vězení i za některé zločiny (byť některé nedbalostní přečiny by byly zločinem, kdyby byly spáchány úmyslně). Pouze dva z respondentů nebyli proti ukládání tohoto alternativního trestu i za některé ze zločinů. Jeden z nich dále uvedl, že by si dovedl představit uložení trestu domácího vězení například za některé hospodářské trestné činy.

Naproti tomu hned deset z čtrnácti dotazovaných soudců vidí v domácím vězení i možnou alternativu k vazbě, jeden z nich k tomu doplnil, že dle jeho názoru by se dala domácím vězením nahradit pouze vazba předstižná (tedy vazba dle § 67 písm. c) TŘ, která má obviněnému zabránit dokonat trestný čin, o nějž se pokusil, vykonat trestný čin, jejž připravoval nebo páchat další trestnou činnost). Čtyři soudci nevidí v domácím vězení ani institut, který by mohl nahradit vazbu s tím, že vazba je natolik specifickým zajišťovacím prostředkem trestního řízení, že ji takto nahradit nelze – zejména v návaznosti na široké spektrum okolností, které podmiňují její uvalení.

Ad. otázka č. 6:

O nynějším stupni a formě kontroly výkonu trestu domácího vězení si deset ze čtrnácti dotazovaných myslí, že není dostačující. Tři ze soudců k tomuto doplnili, že činnost PMS by ale neměla být upozaděna ani po plánovaném zavedení elektronického monitorovacího systému, protože se jedná o velmi záslužné a cenné mechanismy, které často napomáhají k nápravě a k resocializaci pachatelů. Tři respondenti s odkazem na to, že nemají dostatek informací k tomu, jak přesně v dnešní době kontrola probíhá, uvádějí, že neví, zda je tato kontrola výkonu trestu domácího vězení dostačující. Pouze jeden z odpovídajících se domnívá, že nastavená forma kontroly odsouzených je uspokojivá.

Ke druhé části otázky, která směřovala k návržení subjektivně nejvhodnějšího systému kontroly, se bohužel vyjádřila pouze cca. polovina respondentů. Všichni se však shodli, že preferují elektronický monitorovací

system, založený na nošení náramků odsouzenými. Jeden ze soudců dokonce přidal nesouhlasný názor na model čipování odsouzených. Je samozřejmě otázka, jak by případné čipování odsouzených probíhalo, mohlo by se ale jednat i o zásah do tělesné integrity odsouzeného, což by se dalo označit za nežádoucí (například zavádění čipů pod kůži odsouzených atp.).

Ad. otázka č. 7:

Odpovědi na poslední otázku ankety se prakticky nelišily. Třináct ze čtrnácti soudců si myslí, že kontrola odsouzených prostřednictvím náramků i probačními úředníky je v souladu s ústavně zaručenými právy, jeden ze soudců se nevyjádřil. Zajímavé je, že pouze jeden z dotazovaných se ve své odpovědi dotknul i zákonem neřešené problematiky osob, spolubydlících s odsouzeným. Podle tohoto respondenta by měl být zákonnou podmínkou pro uložení trestu domácího vězení i souhlas s jeho uložení, který by měly dát osoby, spolubydlící s pachatelem.

Je nasnadě, že na základě výše zmíněného nelze činit nějaké „globálně aplikovatelné“ závěry, avšak pro potřeby této práce byla anketa oživujícím i cenným zdrojem, který o názorech na trest domácího vězení mnohé napovídá.

Z ankety totiž mimo jiné vyplývá, že i když si jsou soudci vědomi, že s trestem domácího vězení jsou spojena některá neoddiskutovatelná pozitiva, někdy jej přesto nepokládají za trest, jenž je plnohodnotnou součástí systému trestních sankcí. Skepse, kterou vůči trestu soudci chovají, pramení zejména z nedostačujícího systému kontroly výkonu trestu a jejím negativním následkem je pak zejména to, že trest domácího vězení je u nás ukládán jen minimálně. To je samozřejmě velká škoda, tento odmítavý postoj k trestu se navíc může projevit i v budoucnu po zavedení elektronického monitoringu, kdy může dojít k situaci, že důvěra v trest již bude znovu vybudovatelná jen stěží a ani zlepšení kontroly odsouzených nepovede k vyšší míře aplikace tohoto trestu.

Z ankety mezi soudci bylo velmi často znát, že tento trest nepokládají za účinný kvůli častému porušování podmínek jeho výkonu odsouzenými. Někdy však bylo z odpovědí více méně evidentní, že orgány činné v trestním řízení v některých konkrétních případech pochybily, když nepostupovaly v součinnosti s PMS a u alternativních trestů (u domácího vězení zvláště) tolik

důležité předběžné šetření týkající se obviněného nebylo provedeno, nebo bylo provedeno nedostatečně. Následkem pak bylo porušení podmínek výkonu trestu nebo zjištění okolností jinak vylučujících jeho uložení.

Nezbývá tedy než doufat, že po zavedení elektronického monitorovacího systému odsouzených se celková atmosféra kolem trestu domácího vězenílepší a trest bude uplatňován více. Tak s tím ostatně počítají i soudci, kteří na anketní otázky odpovídali.

8. ZÁVĚR A SUBJEKTIVNÍ ZHODNOCENÍ PROBLEMATIKY

8.1 POZITIVA TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ

Jak bylo zmíněno v kap. 2.3, hlavními cíly teorie restorativní justice je náprava a resocializace pachatele trestného činu a náhrada újmy poškozeného. Z toho vychází i česká právní úprava trestu domácího vězení a jeho výkonu. Jednou z nesporných výhod trestu domácího vězení je to, že odsouzený zůstává ve svém sociálním prostředí, zahrnujícím rodinu, zaměstnání, přátele nebo jeho obydlí, čímž je zachována pachatelova možnost nadále žít v jeho rodině, pracovat, atd. V návaznosti na to, že odsouzený může i ve výkonu trestu nadále vydělávat, se zlepšuje i pozice poškozeného, který tak má větší naději na satisfakci jeho újmy, vzniklé trestným činem.

Dalším pozitivem trestu domácího vězení je fakt, že odsouzený není nucen vykonávat uložený trest ve věznici. O tom, že věznice je silně kriminogenním prostředím a spíše, než aby pachatele napravila, z něj naopak často udělá recidivistu, už byla řeč.

Důležité je i to, aby soud pečlivě vybral přiměřené povinnosti a přiměřená omezení, pokud je k trestu domácího vězení ukládá. Jen takovým způsobem lze dosáhnout klíčové podstaty alternativních trestů – resocializace pachatele. Když jsou přiměřené povinnosti a přiměřená opatření pečlivě vybrány, je pak volný čas pachatele při výkonu trestu zaplněn resocializačními a nápravnými aktivitami až do doby, kdy se musí zdržovat na určeném místě. Tak lze velice pozitivně působit na osobu pachatele a tím jej doopravdy napravit.

Dá se tvrdit, že trest domácího vězení je v některých ohledech pro pachatele horší, než nepodmíněný trest odnětí svobody. Odsouzený ve výkonu trestu domácího vězení je tím, jak je výkon tohoto trestu koncipován (zejména tím, že teoreticky vzato je na svobodě, ale prakticky se aktivně nesmí účastnit regulérního společenského života), veden k velké sebekázní a motivován k řádnému plnění podmínek výkonu trestu domácího vězení.⁷⁴ S tím je ale spojen značný psychický stres. V této dosti velké psychické náročnosti, spočívající v řádném dodržení trestu můžeme spatřovat jeden z nejzásadnějších projevů represivní funkce trestu vůči pachateli.

⁷⁴ Viz.: Andrlé, Pavel: *Trest domácího vězení: „tvrdost“ trestu a jeho ekonomický přínos*. COFOLA 2010: the Conference Proceedings, I. edition. Masarykova univerzita, Brno 2010.

Konkrétní pozitivum české právní úpravy trestu domácího vězení bychom mohli spatřovat zejména ve velké možnosti využití tohoto trestu tak, jak je o tom pojednáno v kap. 3.4.1.

8.1.1 EKONOMICKÝ PŘÍNOS TRESTU DOMÁCIHO VĚZENÍ

Asi nejzásadnějším pozitivem trestu domácího vězení je jeho ekonomická výhodnost oproti nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Náklady na jednoho odsouzeného ve výkonu trestu jsou cca. 710 – 1300 Kč na den⁷⁵, tedy 259150 Kč – 474500 Kč ročně. Náklady na jednoho odsouzeného ve výkonu trestu domácího vězení se mohou lišit, a to v návaznosti na to, zda bude kontrolu odsouzených provádět Probační a mediační služba ČR sama anebo v součinnosti s provozovatelem elektronického monitorovacího systému. V současné době, kdy kontrolu výkonu trestu domácího vězení provádí jen Probační a mediační služba ČR, činí denní náklady na jednoho odsouzeného cca. 300 Kč, roční tedy 109500 Kč. Probační a mediační služba ČR v údajích o nákladech vykazuje, že průměrné denní náklady na veškerou činnost jejich úředníků činí cca. 23 Kč.⁷⁶

Dle výpočtů ekonomických nákladů na zkušební čtyřměsíční provoz elektronického monitoringu odsouzených, který provedla v roce 2012 Probační a mediační služba ČR, můžeme zhruba vypočítat náklady na jednoho odsouzeného k trestu domácího vězení i pro případ, kdy by existovaly monitorovací „nárámky“. Náklady na jednoho odsouzeného by pak byly cca. 165 Kč na den, tedy 60225 Kč na rok (náklady za jeden monitorovací den a jednoho odsouzeného dle sdělení dodavatele monitorovací technologie, společnosti 3M). Je též třeba zohlednit výdaje, které by byly spojeny s veřejnou zadávací zakázkou (ty asi nelze přesně vyčíslit, odhadovaná výše ceny projektu z roku 2013 je 100 milionů Kč⁷⁷) a dále s provozem monitorovacího centra nebo řízením projektu.

Pokud by byl elektronický monitoring skutečně zaveden, domnívám se, že by byla zvýšena i paušální částka, kterou by odsouzený přispíval na náklady

⁷⁵ Viz.: <http://www.nasepenize.cz/naklady-na-vezne-se-splhaji-do-vysin-ti-pracovat-nemuseji-11630> [Online]

⁷⁶ Zdroj: konzultace s ředitelkou PMS ČR, PaedDr. Jitkou Čádovou, 4. 3. 2015.

⁷⁷ Viz.: <http://www.ceska-justice.cz/2014/11/elektronicke-naramky-znovu-ve-hre-maji-hlidat-vazbu-i-podminky/>. [Online]

výkonu trestu (nyní je to 50,- Kč⁷⁸), čímž by se zmenšily i tyto provozní náklady. Na základě propočtů Probační a mediační služby můžeme konstatovat, že náklady na výkon trestu domácího vězení by byly o cca. 75% nižší, než náklady na výkon trestu odnětí svobody, a to i v případě zavedení elektronického monitoringu.⁷⁹

Jen málokdy se ale hovoří o dalším velkém ekonomickém pozitivu, které by tento trest přinesl. To je vyjádřeno pachatelovou možností nadále vykonávat zaměstnání, a také jeho nepřerušenu schopností nadále přispívat do rozpočtu České republiky.

8.2 NEGATIVA TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ

Dá se říci, že s trestem domácího vězení je spojeno více pozitiv, než negativ, ale některé stinné stránky zajisté najdeme i zde.

Jednou z nevýhod tohoto alternativního trestu je určitá skepse, která vůči jeho „tvrdosti“ panuje mezi laiky, ale často i mezi odbornou právníkou veřejností, což je nežádoucí zejména mezi soudci. Zajímavé přitom je, že podle mnohých zdrojů, například dle JUDr. Vladimíra Krále⁸⁰, je pro nemalé procento pachatelů (zhruba 15%) trest domácího vězení horší, než trest odnětí svobody.

Pokud skepse vůči trestu domácího vězení, která je zapříčiněna zejména neexistencí elektronického monitoringu, nebude odbourána, hrozí, že půjde o další nedotažený a nedobře prakticky provedený krok zákonodárce a trest domácího vězení nebude ukládán téměř vůbec.

Hlasy odpůrců tohoto trestu namítají dále například to, že pokud by byl zaveden elektronický monitoring, bylo by to nepřiměřeným zásahem do pachatelova soukromí a zejména do práv ostatních členů jeho domácnosti. S tímto problémem se trestní zákoník vyrovnal tím, že je nutné před uložením tohoto trestu opatřit písemný slib pachatele, že při výkonu kontroly trestu poskytne veškerou potřebnou součinnost. De lege ferenda by se však dalo hovořit o tom, že k uložení trestu by bylo potřeba i písemné vyjádření

⁷⁸ Viz.: § 1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 458/2009 Sb., kterou se stanoví denní sazba připadající na náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení a způsob úhrady.

⁷⁹ Viz.: Závěrečná zpráva a ekonomické zhodnocení pilotního projektu: „Elektronický monitoring odsouzených“. PMS 2012. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/zaverecna_zprava_o_experimentu_Elektronicky_monitoring_odsouzenych.pdf. [Online]

⁸⁰ Viz.: Král, Vladimír: *Domácí vězení – další alternativní trest? – rozhovor*. Trestněprávní revue, č. 8/2007, str. 236.

ostatních členů domácnosti, kde by měl odsouzený vykonávat trest. I oni jsou totiž osobami dotčenými tímto trestem, mnohdy jej mohou pociťovat více, než samotný odsouzený.

V neposlední řadě je nutné připomenout, že zásadní nevýhodou tohoto trestu je jeho nedostatečná resocializační funkce při nesprávném uložení kumulativních nápravných omezení a povinností. Špatným krokem by byla i případná kontrola odsouzených pouze prostřednictvím elektronického monitoringu, poněvadž k naplnění celkové funkce trestu je nutný i osobní mediační kontakt mezi odsouzeným a úředníky Probační a mediační služby. Je tedy více než prozíravé, že již samotný trestní řád v § 334b počítá při kontrole výkonu trestu domácího vězení se součinností probačních úředníků a provozovatele elektronického monitorovacího systému.

Možná ne úplně efektivně zvolená je, soudě zejména podle zahraniční právní úpravy⁸¹, maximální zákonná výměra trestu domácího vězení v délce dvou let. Z praxe je zjevné, že uložení tohoto trestu na dobu delší, než jeden rok, je toliko výjimečné a domnívám se, že uložit trest domácího vězení na dobu roku a půl nebo dvou let by již nebylo ani tolik účelné. Ze zákonné úpravy je patrné, že tento trest lze uložit pouze za méně závažnou trestnou činnost a pouze některým pachatelům, a proto si skoro nedokážu představit, že denní stereotyp, spojený s výkonem trestu domácího vězení, by měl trvat déle, než jeden rok. Delší doba, strávená ve výkonu tohoto trestu, už by pro pachatele mohla být velmi psychicky vyčerpávající a výchovná a nápravná opatření by se mohla zcela minout účinkem.

Další faktor, který je české právní úpravě tohoto trestu odbornou veřejností často vytýkán, se týká podmínek výkonu trestu. V mnoha jiných státech (např. Slovensko, Rakousko – viz. kap. 4.3 a 4.4) je jednou z podmínek řádného výkonu trestu domácího vězení, s jejímž nedodržováním je spojena přeměna domácího vězení v trest odnětí svobody, vedení řádného života. Je pravdou, že takováto vpravdě základní podmínka výkonu alternativního trestu by v zákonné trestněprávní úpravě trestu domácího vězení chybět neměla – zvláště, když například u trestu obecně prospěšných prací je „vedení řádného života“ jako podmínka řádného výkonu trestu do trestněprávního kodexu vtěleno (viz. § 65 odst. 2 TZ, věta první).

⁸¹ V drtivé většině zemí Evropy maximální výměra trestu domácího vězení nepřesahuje jeden rok.

Kritizována je i nedostatečná ochrana práv třetích osob, a to zejména spolubydlících odsouzeného, když k uložení trestu domácího vězení netřeba jejich souhlasu.

Snad nejkritičtější negativem české právní úpravy je ale neexistence elektronického monitorovacího systému v ČR. Této problematice se věnuje kap. 5.4.

8.3 KONEČNÉ SHRNUÍ

Úvahami nad trestem domácího vězení a jeho teoretickými i praktickými rozbory již byly za prvních necelých pět let, co je možné tento trest ukládat, popsány stohy papíru.

Na základě studie této problematiky a provedeného praktického výzkumu lze říci, že s trestem domácího vězení a s alternativním trestáním obecně je spojena celá řada naprosto nezpochybnitelných kladů. Několikrát byly zmíněny ty nejzásadnější - nevytržení odsouzených z kontextu jejich normálního života, negace kriminogenní vězeňské subkultury a navazující lepší možnost resocializace pachatelů.

Z mého pohledu je tento trest ideální alternativou pro ty pachatele, kteří, dá se říci, vyhovují určité „šabloně“, vymezující typ pachatelů, jimž tento trest napomáhá odčinit jejich provinění a přitom nadále zůstat v jejich sociálním prostředí. Protože tento trest není možné uložit každému pachateli přečinu, je nutné znovu vyzvednout důležitost bezvadně provedeného přípravného řízení. Mnozí soudci totiž spojují svůj odpor k trestu domácího vězení s pozdějším častým porušováním podmínek jeho výkonu, jen málo z nich si však uvědomuje, že v nemalé množině případů je důvodem této nežádoucí praxe nedostatečné předběžné šetření k osobě pachatele. Právě soudci se ale této chyby, jejímž důsledkem může být porušování podmínek výkonu trestu domácího vězení, dopouštějí nejčastěji, když předběžné šetření a součinnost s PMS opomínají.

Jako logické by se také jevilo výslovné začlenění nutnosti vyžádat si předběžné šetření PMS i ve zkráceném přípravném řízení. Právě v tomto typu přípravného řízení je předběžné šetření PMS opomínáno častěji.

Jako velmi negativní faktor hodnotím i občasnou (ale zato evidentní) neochotu některých soudců učit se novým postupům a aplikovat je i v praxi. Restorativní principy trestání jsou přitom moderním a zajímavým přístupem k

sankcionování pachatelů a dávají soudcům možnost, aby je v určitých případech využili a tím „ušetřili“ některé pachatele zbytečného pobytu ve věznicích. Je opravdu velká škoda, že se zavedením nových trestů do trestního zákoníku nebylo spojeno širší proškolení pracovníků justice, směřující k vyšší míře aplikovatelnosti alternativních trestů.

Největším problémem při přemostění teorie a praxe v českém trestním právu vidím ale v systémové nepřipravenosti na zaváděné novinky. Situace, která nastala v polovině 90. let 20. stol., kdy byl zaveden trest obecně prospěšných prací a zároveň neexistovala instituce, která by zaštitila kontrolu vykonávání tohoto trestu, se opakovala i v roce 2010 po vtělení trestu domácího vězení do trestního zákoníku. Opět totiž nebyly vytvořeny podmínky k tomu, aby mohl být tento trest ukládán a plnohodnotně využíván - nebyla totiž zajištěna elektronická kontrola odsouzených, bez níž prakticky nemá smysl, aby byl tento trest součástí katalogu trestních sankcí. Tato situace navíc trvá dodnes, i když aktuálně to již se zavedením elektronického monitoringu vypadá slibně. Opakující se tendence k zavádění nových institutů do českého práva bez zajištění jejich praktického fungování je však alarmující. Tyto zkušenosti navozují dojem, že ačkoliv se čeští zákonodárci neustále snaží aktualizovat český právní řád tak, aby se vyrovnal západním nejmodernějším právním systémům, je tato snaha velmi často devalvována tím, že nejsou vytvořeny podmínky pro praktické využití nových právních institutů. Tím pádem se naopak rozdíl mezi českým a zahraničním právem zvětšují a tato nepoučitelnost naší legislativy je spíše brzdou v rychlejší vývoji českého práva.

S nedostatečnou kontrolou výkonu trestu domácího vězení souvisí i plýtvání lidským a pracovním potenciálem úředníků PMS, kteří namísto plnohodnotného výkonu probační a mediační činnosti tráví velkou část pracovní doby prováděním namátkových kontrol odsouzených. Tyto kontroly se navíc často odehrávají v nebezpečném prostředí a v nočních hodinách, pročež může být práce úředníků PMS i neúměrně a zbytečně nebezpečná.

Dle mého názoru se dá říci, že se zavedením elektronického monitoringu stojí a padá „přežítí“ trestu domácího vězení v systému trestních sankcí dle českého trestního zákoníku. Bez elektronické kontroly odsouzených nemá význam, aby bylo trest domácího vězení nadále možné ukládat - zahraniční i místní zkušenosti hovoří za vše, neodbourala by se ani skepse justice k tomuto

trestu. Celkem 1385 uložených trestů domácího vězení v letech 2010 až 2014 a aktuálně 155 odsouzených⁸², vykonávajících tento trest, konečně není nijak závažným číslem, svědčícím o vysoké míře využívání tohoto trestu.

Stran právní úpravy trestu domácího vězení - tuto nepokládám za bezvadnou, ale ani za špatnou či nedostatečnou. Zásadnější problém nevidím ani v tolik probírané a zákonodárcům tolik vytýkané absenci podmínky vedení „řádného života“ v trestním zákoníku jako podmínky řádného výkonu trestu. Vzhledem k tomu, že trestní zákoník v § 61 výslovně stanovuje, že *"jestliže se pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu domácího vězení vyhýbá nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu domácího vězení, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest, může soud přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest domácího vězení nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a rozhodnout zároveň o způsobu jeho výkonu."*, je dle mého názoru dostatečně transparentní, že pokud odsouzený nebude při výkonu trestu domácího vězení vést řádný život, může to vést k přeměně zbytku trestu domácího vězení v trest odnětí svobody. § 1 písm. d) vyhlášky o kontrole výkonu trestu domácího vězení navíc explicitně ukládá úředníkům PMS, aby vyhodnocovali plnění soudem uložených přiměřených povinností a přiměřených omezení. V § 1 písm. f) zmíněné vyhlášky je dále stanovena nutnost prověřování porušení podmínek trestu a důvodů jejich porušení. Domnívám se, že z takto zvolené dikce právních předpisů jasně vyplývá, že vedení „řádného života“ je jednou z podmínek řádného výkonu trestu domácího vězení. Fakt, že tato podmínka není v zákoně doslovně formulována, nevidím jako jeho nedostatek.

Mnohem větší problém naopak spatřuji v právu odsouzeného účastnit se pravidelných bohoslužeb a náboženských shromáždění. Kontrola přítomnosti odsouzeného na bohoslužbách totiž také probíhá pouze prostřednictvím namátkových kontrol, takže pro mnohé odsouzené to může být toliko prostředek k tomu, aby mohli porušit podmínky výkonu trestu.⁸³ Jedinou efektivní možností kontroly je v těchto případech GPS monitoring, jelikož radiofrekvenční monitoring by zde nestačil, poněvadž neposkytuje údaje o přesné poloze odsouzeného. Navíc již bylo zmíněno, že se ČR řadí mezi

⁸² Zdroj: konzultace s ředitelkou PMS ČR, PaedDr. Jitkou Čádovou, 4. 3. 2015.

⁸³ Zdroj: konzultace s ředitelkou PMS ČR, PaedDr. Jitkou Čádovou, 4. 3. 2015.

nejvíce ateistické státy Evropy, takže začlenění tohoto práva odsouzených do trestního zákoníku se mi jeví jako nadbytečné.

Za necitlivě určenou považuji i maximální možnou výměru trestu domácího vězení ve výši dvou let. Takto vysoká maximální délka trestu je dle mého absolutně neefektivní, a proto se zde jeví jako logické začlenit do zákona i možnost odsouzeného zažádat o prominutí zbytku trestu s následným dohledem a zkušební dobou.

Nejzásadnějším negativem, které je s trestem domácího vězení spojeno, však zůstává neexistence elektronického monitorovacího systému. Aby bylo možné tento trest bez pochybností ukládat, je nutné zabezpečit jeho dostačující kontrolu. Situace ve věznicích již začíná být neúnosná, a uplatňování alternativ, které trestní právo umožňuje aplikovat, se jeví jako její nejmýsluplnější řešení. Přeplněnost věznic totiž nelze naoko řešit nahodilými amnestiemi, jako tou z roku 2013.

Nezbývá tedy, než pevně věřit, že se konečně podaří zrealizovat projekt elektronického monitoringu pro trestní justici a v návaznosti na to se i zvýší procento využívání alternativ v trestním řízení, zejména pak trestu domácího vězení. Koncepce trestu domácího vězení se totiž jeví jako více než vyhovující možnost sankcionování typologicky vhodných pachatelů trestné činnosti, u nichž není proporcionální postihnout jejich osobní svobodu v ještě širší míře.

RESUMÉ: The intention of this work is to provide some informations about the restorative justice and alternative type of sentences as it was developing through the latest centuries, particularly about the home detention sanction. The main attention is given to the Czech criminal law and its form of home imprisonment and alternative sanctions and to the supervision over the people convicted to do this sentence.

The Czech form of home imprisonment sanction is also compared with criminal codes of some foreign countries.

The operative part of this work wants to show some real experiences with home imprisonment sanction in Czech republic to the readers with a help of some documents connected with this saction, mostly made by workers of *Probační a mediací služba ČR* and by state power authorities.

The point is also to discover some opinions on this sanction – that was done by the questionnaire about home imprisonment which was made among some of the Czech criminal judges.

The final part of this work is dedicated to the classification of the issue and to the subjective assessment of the main theme.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:

Odborná literatura:

- ANDRLE, Pavel: *Trest domácího vězení: „tvrdost“ trestu a jeho ekonomický přínos*. COFOLA 2010: The Conference Proceedings, I. edition. Masarykova univerzita, Brno 2010.
- BALL, R. et.al.: *House arrest and correctional policy; doing time at home*. Newbury Park: Sage Publications, 1988.
- BOLEDOVIČOVÁ, L.: *Trestněprávní alternativy v právních nástrojích OSN a Rady Evropy*. IN: COFOLA 2011: The Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masarykova Univerzita 2011.
- FRYŠTÁK, M., ŽATECKÁ, E.: *Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku*. IN: COFOLA 2011: The Conference Proceedings, 1. edition. Brno: Masarykova Univerzita 2011.
- CHOLENSKÝ, R.: *Praktický průvodce mediací podle nové právní úpravy*. Praha: Linde, 2013.
- JELÍNEK, J a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 3. vydání*. Praha: Leges, 2013.
- JELÍNEK, J. (ed.): *O novém trestním zákoníku. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké právnícké dny, květen 2009, trestněprávní sekce*. Nakladatelství Leges. Praha 2009.
- KUČEROVÁ, D.: *Home arrest sanction in the new criminal code*. IN: COFOLA 2010: The conference proceeding, 1.edition. Brno: Masarykova univerzita, 2010.
- *Metodický postup úředníků a asistentů PMS ČR v oblasti zajištění podkladů pro možnost uložení a výkonu kontroly trestu domácího vězení*.
- MCLENNAN, REBECCA M.: *The Crisis of Imprisonment: Protest, Politics, and the Making of the American Penal State, 1776–1941*. Cambridge University Press. Cambridge 2008
- NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání*, Praha: WoltersKluwer ČR, 2010.
- STRÉMY, T. (ed.): *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Leges. Praha 2014.
- ŠÁMAL, P.: *Trestní zákoník: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010.

- ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011.
- Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Leges, Praha 2014,
- ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ. D.: *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, s.r.o., 2010.
- VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2012.
- ZEHR, H.: *Úvod do restorativní justice*. SPJ, Praha 2003.

Odborná periodika:

- BALES, W. (et al.): *A Qualitative and Quantitative Assesment of Electronic Monitoring*. The Florida State University, Center for Criminology and Public Policy Research, 2010.
Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/230530.pdf>
- BOLEDOVIČOVÁ, L.: Podmínky uložení českého trestu domácího vězení a anglického curfew requirement. IN: *Trestněprávní revue* 2013, č. 3.
- HOŘÁK, J.: *Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených*. IN: *Trestní právo* 2005, č. 12.
- Jelínek, J.: *Novelizace trestního zákona v roce 1995*. *Bulletin advokacie*. 1995, č. 9, str. 6.
- KRÁL, V.: *Domácí vězení: další alternativní trest? Rozhovor*. IN: *Trestněprávní revue* 2007, č. 8.
- KREJČÍKOVÁ, K.: *Nový trest (trestní opatření) domácího vězení*. IN: *Státní zastupitelství* 2009, č. 10.
- LILLY, J. ROBERT; BALL, RICHARD A.: *A brief history of house arrest and electronic monitoring*. *Northern Kentucky Law Review*, vol. 3, no. 13, 1987.
- NAVRÁTILOVÁ, J.: *Trest domácího vězení*. IN: *Bulletin advokacie* 2009, č. 10.
- NAVRÁTILOVÁ, J.: *Soukromé věznice ano či ne?* IN: *Právní fórum* 2006, č. 6.
- NIETO, M. *Community Correction Punishments: An Alternative To Incarceration for Nonviolent Offenders*. California Research Bureau: 1996.

Dostupné z: <http://www.library.ca.gov/crb/96/08/#RTFTtoC11>.

- NOVOTNÝ, O.: *Znovu k návrhu nového trestního zákoníku*. Trestní právo. 2005, č. 3.
- ŠÁMAL, P.: *K úpravě trestních sankcí ve vládním návrhu rekodifikace trestního zákoníku*. IN: Trestněprávní revue 2005, č. 5.
- ŠČERBA, F.: *Trest domácího vězení po novele č. 330/2011 Sb.* IN: Trestněprávní revue 2012, č. 1.
- TOMÁŠEK, J., ROZUM, J.: *Zkušenosti poškozených a pachatelů s mediací*. IN: Trestněprávní revue 2010, č. 10.
- VOSKANYAN, M.: *Reconciliation corrupts law enforcement statistics*. IN: Advocate, The Journal, č.9/2010.

Legislativní zdroje:

- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod v platném znění.
- Vyhláška č. 456/2009Sb., o kontrole výkonu trestu domácího vězení v platném znění.
- Vyhláška č. 458/2009Sb., kterou se stanoví denní sazba připadající na náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení a
- způsob úhrady.
- Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky v platném znění.
- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod v platném znění.
- Zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád v platném znění.
- Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník v platném znění.
- Zákon č. 330/2011 Sb., důvodová zpráva.
Dostupné z: <http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>.
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě ČR v platném znění.
- Zákon č. 218/2009 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů v platném znění.

Zahraniční legislativní zdroje:

- Zákon federace č. 64/1996, ruský trestní zákon.
Dostupné z: <http://www.russian-criminal-code.com>.
- Zákon federace č. 174/2001, ruský kodex trestního procesu.

Dostupné z: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ru/ru065en.pdf>.

- Zákon BGBl 144/1969, o výkonu trestu (Strafvollzugsgesetz).

Dostupné z: http://www.jusline.at/Strafvollzugsgesetz_%28StVG%29.html.

- Zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákoník.

Dostupné z: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>.

- Zákon č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok.

Dostupné z: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-301>.

- Zákon č. 117/1852 ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927.

Dostupné z:

<http://www.epravo.cz/vyhledavani.aspx?Id=17&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.

Internetové zdroje:

- https://www.unodc.org/pdf/compendium/compendium_2006_part_01_03.pdf
- http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/fwkgreenpaper-corpus/corpus_juris_en.pdf
- <http://www.nsz.cz/index.php/cs/prubeh-rizeni-v-trestnich-a-netrestnich-vecech/odklony-v-trestnim-izeni>
- <http://www.emu.edu/personnel/people/show/zehrh>
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/461158/Augusto-Pinochet>
- <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/289149-50-let-od-konce-reformatora-chruscova-vyhodili-me-ale-alespon-hlasovanim/>
- <http://www.vira.cz/otazky/Kvakeri-cirkev-nebo-sekta.html>
- <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/c/0B005170C8>
- http://www.christnet.cz/clanky/4797/slovensko_zna_finalni_vysledky_scitan_i_lidu_z_roku_2011_ubylo_temer_370_000_katoliku.url
- <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>
- <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5280&d=311253>
- <http://www.uohs.cz/cs/verejne-zakazky/sbirky-rozhodnuti/detail-9662.html>
- <http://tn.nova.cz/clanek/zpravy/domaci/vezni-s-elektronickymi-naramky-budou-za-rok-odhaduje-ministerstvo.html>

- <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/277074-valkova-odvolala-sterna-sobotka-ji-dava-posledni-sanci/>
- <http://www.egov.cz/clanky/pracovni-skupina-emson-elektronicke-naramky-pro-vezne-znovu-ve-hre>
- <http://plzen.cz/ministerstvo-spravedlnosti-priprava-projektu-elektronickeho-monitorovaciho-systemu-pro-trestni-justici-vstoupila-do-dalsi-faze-28384/>
- [http://www.ceska-justice.cz/2015/01/probacni-a-mediacni-sluzba-ohlasila-verejnou-zakazku-na-elektronicke-naramky/.](http://www.ceska-justice.cz/2015/01/probacni-a-mediacni-sluzba-ohlasila-verejnou-zakazku-na-elektronicke-naramky/)
- <http://www.nasepenize.cz/naklady-na-vezne-se-splhaji-do-vysin-ti-pracovat-nemuseji-11630>
- Závěrečná zpráva a ekonomické zhodnocení pilotního projektu: „Elektronický monitoring odsouzených“. PMS 2012. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/zaverecna_zprava_o_experimentu_Elektronicky_monitoring_odsouzenych.pdf

Ostatní zdroje:

- Konzultace s ředitelkou Probační a mediační služby ČR, PaedDr. Jitkou Čádovou. Dne 4.3. 2015.
- Anketa k trestu domácího vězení
- Spisy PMS